

Voimaantumisen arviointilomake
18-25 -vuotiaille muutossosiaalityön
asiakkaille

Luhtalampi, Tuija

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Otaniemi

Voimaantumisen arviointilomake 18 - 25-vuotiaille muutossosiaalityön asiakkaille

Tuija Luhtalampi
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Tammikuu, 2010

Tuija Luhtalampi

Voimaantumisen arviointilomake 18-25-vuotiaille muutossosiaalityönasiakkaille

Vuosi 2010 Sivumäärä 29

Tutkimustyöni on kehittämistehtävä, jonka aihe syntyi tarpeesta saada aikaan työkalu, jolla mitataan asiakkaan subjektiivisia kokemuksia voimaantumisesta. Kehittämistehtävä kuuluu Otaniemen Laurean ja Espoon keskustan sosiaalipalvelutoimiston syksyllä 2006 aloitettuun aikuissosiaalityön kehittämishankkeeseen. Lopputyöni on kyselylomake, jolla tarkastellaan kohderyhmän subjektiivisia kokemuksia elämäntilanteestaan.

Kehittämistehtävä on luonteeltaan laadullinen, mutta siinä on myös määrällisen tutkimuksen piirteitä. Teoreettisena viitekehyksenä käytän valtauttamisen ja voimaannuttamisen (empowerment) käsitteitä. Erityisesti työssäni korostuvat Räsänen (2006) ja Siitosen (1999) voimaantumista käsittelevät teoriat. Sivuan työssäni myös aikuissosiaalityötä, nuorten syrjäytymistä sekä aktivointia.

Yhtenä hankkeen tavoitteena on aktivoivan ja kuntouttavan sosiaalityön arviointi. Kehittämistehtävän kohderyhmäksi valittiin 18-25-vuotiaat syrjäytymisuhan alaiset nuoret. Kysymyslomake saikin lopullisen muotonsa sen jälkeen, kun sitä oli testattu Espoon keskuksen sosiaalipalvelutoimistossa.

Toisena tavoitteena on saada työntekijöiltä tietoa siitä, toimiiko lomake työkaluna, jolla sosiaalityön kautta saavutettuja muutoksia voitaisiin tehdä näkyviksi ja tilastoitaviksi. Kehittämistyössä suurena apuna olikin työntekijöiden palaute.

Kysymyslomakkeen tarkoituksena on toimia keskustelun pohjana. Se on nopea täyttää asiakastapaamisen aikana tai se voidaan antaa asiakkaalle etukäteen täytettäväksi. Lomakkeen avulla voidaan mitata asiakkaassa tapahtuneita muutoksia, joista saatujen tietojen avulla voidaan arvioida tilannetta myöhemmin asiakkuuden aikana.

Kyselylomakkeen 14 osiota käsittelevät Räsänen ja Siitosen voimaantumisteorian osa-alueita. Osioissa kartoitetaan muun muassa terveydentilaa, asunto- ja työtilannetta, yleistä elämäntilannetta, sosiaalisia suhteita, päihteiden käyttöä ja uskoa tulevaisuuteen. Lomakkeen jokainen osio on Likertin intervallasteikon mukainen. Asteikolla 1-5:een kuvataan väittämiä, joiden perusteella voidaan arvioida vastaajan käsitystä itsestään ja voimaantumisestaan. Välimatka-asteikko mahdollistaa lomakkeen myöhemmän jatkokehittelyn esimerkiksi keskiarvojen laskemiseen ja erojen vertailuun. Lomakkeeseen voidaan kirjata myös elämäntilannetta selventäviä lisätietoja.

Asiasanat: Voimaantuminen, valtuttaminen, nuorten syrjäytyminen, muutossosiaalityö, aktivointi

Tuija Luhtalampi

Assessment questionnaire on empowerment of 18-25-years-old social services clients

Year	2010	Pages	29

My study is a development assignment, the topic of which was raised from the need to have a tool measure client's subjective experiences concerning empowerment. The development assignment is a part of a larger development project of adult social work which was started in 2006 between Laurea Otaniemi and the social welfare office of Espoo centre. My Bachelor's thesis is a client questionnaire, to examine the subjective experiences of the target group's life situations.

The study is qualitative by nature, but it has some traits which are quantitative. As a theoretical framework I have used the concept of empowerment. In my study I focus on the empowerment theories by Räsänen (2006) and Siitonen (1999). I also discuss some issues of adult social work, social exclusion of young people and activation.

One of the goals of my development project is the evaluation of activating and rehabilitative social work. The target group of the development project was chosen to be young people between 18 to 25 years of age who are in threat to become socially excluded. The questionnaire was set to its latest form after it had been tested in the social welfare office of Espoo centre.

Another goal of my study was to gather information from the social workers, whether the questionnaire can be used as a tool when making the change processes of clients' life situations more visible and easier to compile in statistics. The feedback received from the social workers was helpful during my development assignment.

The purpose of the questionnaire is to function as grounds for discussion. It is fast to fill out during the client appointment or it could be given to the client beforehand so he will fill it out by himself. With the help of the questionnaire the changes in clients' lives can be measured, and the information gathered from the questionnaires can be used in evaluating the clients' life situations also later during the client relationship.

The questionnaire has 14 parts and they correspond to empowerment theory sectors of Räsänen and Siitonen. Those sectors survey for example a client's health situation, housing, employment, general life management, social relationships, substance use and a client's faith in his/her future. Each sector of the questionnaire is in accordance with Likert interval scale. In criteria from 1 to 5 are written assertions according to which the client's perceptions of himself /herself and his/her empowerment can be assessed. Distance scale enables the further development of the questionnaire, for example towards calculating mean values and comparing the differences. Also further information, which clarifies the client's life situation, can be recorded in the questionnaire.

Key words: empowerment, social exclusion of young people, social work with individuals, activating

1. Johdanto	4
2. Taustaa	1
2.1 Nuorten syrjäytyminen	2
2.2 Aikuissosiaalityö Espoossa	3
3 Teoreettiset lähtökohdat	4
3.1 Syrjäytyminen ilmiönä	4
3.2 Aktivoiminen elämänhallinnan ja voimaantumisen lisääjänä	5
3.3 Syrjäytymisestä voimaantumiseen	6
3.4 Voimaantumisen prosessiluonne	8
3.5 Päämääräkattegoria	9
3.6 Kykyuskomuskattegoria	10
3.7 Voimaantumista säätelevät emootiot ja niiden väliset suhteet	12
3.8 Kontekstiuskomukset	13
4 Kehittämistehtävän tavoitteet ja menetelmät	14
4.1 Kehittämistehtävän tavoite	14
4.2 Kyselylomake tutkimusmenetelmänä	15
4.3 Kehitystehtävän kyselylomakkeen laadinta	16
4.4 Kyselylomake ja sen osiot	19
5 Kehitystehtävän tulokset ja arviointi	21
6 Kehittämistehtävän luettavuus ja eettisyys	22
7 Pohdinta	23
Lähteet	25
Kaavioluettelo	28
Liitteet	29

1. Johdanto

Kehittämistehtäväni aihe syntyi tarpeesta saada aikaan toimiva työkalu, jolla mitataan asiakkaan subjektiivista kokemusta voimaantumisen, näyttöä välittävän työtteen onnistumisesta. Työkalun, eli laatimani lomakkeen avulla, on mahdollista selvittää asiakkaan omia voimavaroja. Käytettäessä lomaketta asiakkuuden alussa sekä oletetussa loppuvaiheessa, voidaan tilastollisestikin todeta asiakkaan voimaantumisen muutokset.

Työni kuuluu voimauttavan työn tutkimus- ja kehittämislinjaan ja siellä aikuissosiaalityön kehittämisen hankkeeseen. Yhtenä hankkeen tavoitteista on aktivoivan ja kuntouttavan sosiaalityön arviointi. Hanke on aloitettu syksyllä 2006 ja se jatkuu toistaiseksi.

Keväällä 2008 olin syventävissä opinnoissani mukana kyseisen kehittämislinjan hankkeessa. Teimme aikuissosiaalityön asiakaspalautteen, joka toteutettiin episodisena haastatteluna 18 - 25 -vuotiaille syrjäytymisuhan alaisille nuorille. Haastattelun tulokset antoivat palautetta sosiaalitoimiston työntekijöille muutossosiaalityön onnistumisesta. Asia jäi mielestäni kesken ja sain siitä aiheen lopputyöhöni.

Sosiaalitoimistossa asiakaspalautteen saamista pidettiin tarpeellisena sosiaalisen kuntoutusprosessin kehittämisen kannalta, joten tartuin aiheeseen kehittääkseni työkalun asiakastyön vaikuttavuuden mittaamiseen. Päätin luoda arviointilomakkeen, jossa keskityttäisiin nuoren subjektiiviseen kokemukseen muutossosiaalityön vaikuttavuudesta.

Sain vahvistusta ajatukselleni Tuusan (2005) lisensiaattityöstä, jossa hän tutki sosiaalityöntekijöiden kokemuksia sosiaalityön vaikuttavuudesta ja huomasi, ettei aktivointityön tuloksellisuuden arviointiin ole käytössä minkäänlaista asiakkaan subjektiivista kokemusta mittaavaa mittaristoa. Selkeästi kvantitatiivista tietoa kerätään perinteisesti, mutta asiakkaan omaan arvioon arjen- ja elämänhallintaan liittyviä mittareita ei juuri ole käytössä.

Päätäjien on hyödyllistä tietää sosiaalityön tuloksellisuudesta yksilön elämänhallinnan lisääntymisen näkökulmasta. Tekemäni arviointilomake jää Espoon kaupungille mahdollista myöhempää käyttöä varten. Lomake on liitteessä 1.

Työni keskeiset teorialähtökohdat liittyvät voimaantumisen ja valtauttaminen (empowerment) käsitteisiin. Korostan työssäni Siitosen ja Räsänen teorioita voimaantumisen. Käsitteiden työssäni myös nuorten syrjäytymistä, muutossosiaalityötä sekä aktivointia.

2. Taustaa

Hyvinvointivaltion perimmäinen tehtävä on huolehtia kansalaisten hyvinvoinnista. Näinä aikoina painotetaan, että valtion on oltava voittoa tuottava liikeyritys, jossa lähtökohtana on ihmisen pärjääminen omillaan. Ihmisiä arvotetaan menestymisen ja voittamisen mukaan. Riippuvuus yhteiskunnan varoista nähdään vältettävänä tilana ja riippuvaiset nähdään häviäjinä ja ongelmallisina kansalaisina. Vapaaehtoistyön ja yhteisöjen odotetaan jopa paikkaavan ja korvaavan instituutioita sekä ammattilaisten työpanosta. Perusajatuksena on vedota perheisiin, sukuun ja kansalaisten vapaaehtoiseen auttamiseen.

Hokkanen (2009) määrittelee sosiaalityön yhteiskuntatieteeksi, jonka erityispiirre on marginaaleihin kiinnittyminen ja huomion kohdistaminen ihmisten, ryhmien ja yhteiskunnallisten organisaatioiden välisiin suhteisiin sekä näiden tuottamiin ilmiöihin.

Useat muuta tutkijat ovat samaa mieltä sosiaalityön ja yhteiskunnan välisestä suhteesta. Sosiaalityö myötäilee yhteiskunnan tilaa ja rakennetta, on osa yhteiskuntaa. Kun yhteiskuntaa jäsenetään kilpailukyvyyn ja kannustamisen kautta, nämä arvot siirtyvät poliittisen päätöksenteon mukana myös sosiaalityöhön. Perinteiseen auttamisen filosofiaan on tullut lisäodotuksia ekonomistisesta ajattelutavasta sekä uusliberalismista. Yhteiskunnalle kuuluvia sosiaalityön tehtäviä halutaan siirtää kolmannelle sektorille. (Jokinen & Juhila, 2008.)

Aktiivisen ja vastuullisen kansalaisen ihanne on sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamisen taustalla. Sosiaalityöntekijöiden oletetaan olevan tuloksia aikaansaavia; asiakkaat on saatava sitoutumaan yhdessä tehtäviin kuntoutus-, aktivointi- ja hoitosuunnitelmiin. Toisaalta on asiakkaita, jotka ovat tietoisia heille kuuluvista etuuksista ja palveluista ja he osaavat vaatia niitä (Jokinen & Juhila 2008, 49-55.) Kuntouttava sosiaalityö ja erilaiset työllistymisen tukitoimenpiteet ovat Heikkilän & Heikkilän mielestä yhteiskunnan yritystä kohentaa heikkoa itsetuntoaan. Heikkilöiden mukaan yhteiskunnassamme vallitsee piilovaikuttava, näkymätön, kontrolli- ja komentokulttuuri, jota johdetaan ylhäältä alaspäin. Tämäntapaisen kulttuurin vaikutukset näkyvät yhteiskunnan alimmilla tasoilla itsetunnon heikkenemisenä. (Heikkilä & Heikkilä 2007, 127-130.)

Nykyisiä arvoja mukaillen voisi kärjistetysti sanoa, että tuloerot ovat hyvästä, sillä ne kannustavat ihmisiä parempiin suorituksiin ja työskentelemään enemmän. Tämän ajattelutavan mukaan menestymättömiä ei pidä palkita, vaan tuet on pidettävä riittävän alhaisina, jotta ne eivät johtaisi riippuvuuteen sosiaalisista tuista vaan kannustavat työpaikan etsimiseen ja yksilön vastuun vahvistumiseen. Tämä ajattelutapa voi johtaa siihen, että kaikkein vaikeimmin työllistyvät saattavat pudota yhteiskunnan turvaverkon läpi, jopa jäädä heitteille. (Jokinen & Juhila 2008, 49-61.)

Jokisen ja Juhilan mukaan yhteiskunnan eriarvoisuuteen voidaan puuttua vaikuttamistyöllä, yhteisösoseaalityöllä, palveluohjauksella ja asianajolla sekä välittämiseen perustuvalla työtöteellä. Välittämiseen perustuvassa työtöteessä kohdataan ihminen kokonaisvaltaisesti ja saatavilla ollen, mahdollistaen luottamuksellisen suhteen syntymisen. Työtöteeseen sisällytetään huolenpitoa ja hoivaa. Avun saamiselle ei voi asettaa kriteerejä. Välittävään työtöteeseen kuuluu myös asiakkaan huonon käytöksen, epäonnistumisten ja turhautumien sietäminen. (Jokinen & Juhila 2008, 76-77.)

Jokinen ja Juhila näkevät aikuissosiaalityössä myös ristiriidan; yhteiskunnan rakenteisiin ja politiikkaan liittyviä ongelmia pyritään ratkaisemaan takaperoisesti mikrotasolla. Toivotaan, että tuloksia syntyy taitavilla työntekijöillä, sitoutuneilla asiakkailla ja toimivilla paikallisilla verkostoilla. Eri asia on voidaanko vakavia yhteiskunnallisia ongelmia ratkaista vain paneutamalla asiakkaan ja ongelman väliseen suhteeseen? (Jokinen & Juhila 2008, 61.)

Hokkanen (2009) on sitä mieltä, että yhteiskuntaan voidaan tehdä muutoksia vain valtaistamisen kautta. Voimaantumisen saattaa toimia katalysaattorina valtaistumiselle. Sosiaalityössä ei kuitenkaan Hokkasen mielestä tarvita näiden käsitteiden yhteensulautumista vaan dialogia.

2.1 Nuorten syrjäytyminen

Syrjäytyminen alkaa vähitellen. Usein nuorella ilmenee koulunkäyntivaikeuksia, eikä hän sijoitu peruskoulun jälkeen jatkokoulutukseen tai työelämään. Taajamissa ja isoissa kaupungeissa on laaja koulutustarjonta, mutta siitä huolimatta suuri joukko nuoria jää koulutuksen ulkopuolelle. Tähän on suurimpana syynä epärealistiset hakutoiveet. Nuoret hakevat koulutuspaikkoja, joihin heillä ei ole edellytyksiä päästä. (Lääninhallitus.)

Helsingin yliopiston teettämässä tutkimuksessa kävi ilmi, että persoonallisuuden erot vaikuttavat koulumenestykseen. Tutkimuksen mukaan luonteenpiirteet selittivät 20 % oppilaiden saamista arvosanoista. Erityisesti pojat kärsivät tästä, heidän koulumenestyksensä jää selvästi alle heidän motivaatio- ja osaamistasonsa. Tyttöjen koulumenestykseen myönteisesti vaikuttivat sellaiset luonteenpiirteet kuin, sosiaalisuus, positiivisuus. Poikien kohdalla vastaavuutta ei havaittu. (Sitra.)

Suomessa arvioidaan olevan 100 000 syrjäytymisen vaarassa olevaa kouluttamatonta, työtöntä nuorta (Kauppinen 2008). Nuorilla ei usein ollut mielekäästä vapaa-ajan tekemistä. Työttömyyden lisäksi syrjäytymisen vaaraa lisää asunnottomuus, pitkäaikainen toimeentukiasiakkuus sekä yleinen elämänhallinnan hallitsemattomuus. Syrjäytyminen on kasaantunut Etelä-Suomen

kaupunkeihin. Lääninhallituksen arvion mukaan Etelä-Suomen läänissä on n. 10 000 pitkäaikaista nuorta toimeentulotukiasiakasta, joista asunnottomia alle 25 -vuotiaita on noin 1100 ja noin 500 alle 20 -vuotiasta kriminaalinuorta, jotka suorittavat vankeusrangaistustaan.

Asuntotilanne on vaikein pääkaupunkiseudulla, joista vain 16 % nuorista asunnonhakijoista sai asunnon. Joka 23. nuori on siis vaarassa jäädä asunnottomaksi. Yksittäisistä väestöryhmistä maahanmuuttajanuorilla on vaikein tilanne. Läänin n. 18 000 maahanmuuttaja nuorella on vaikea kotouttamisongelma. Vaikeudet ilmenevät kielenoppimisessa, ammatillisen koulutuksen hankkimisessa ja työllistymisessä. (Lääninhallitus.)

Työttömyys voi olla riittävä tekijä syrjäytymiseen. Neljännes maamme nuorista on vailla ammattia. Yksinkertaisia työtehtäviä ei löydy kouluttamattomalle, jolloin riski jäädä yhteiskunnan ulkopuolelle lisääntyy (www.laainhallitus.fi). Joulukuussa 2009 työttöminä työnhakijoina oli 37 000 alle 25 -vuotiasta nuorta. Heidän lukumääränsä on 11 000 suurempi kuin edellisenä vuonna. Tilastokeskuksen mukaan 15 - 24 -vuotiaiden nuorten työttömyysaste oli joulukuussa 2009 20,2 prosenttia. Nuorten työttömyys on kasvanut vuodessa jopa 7,8 prosenttiyksikköä. Avoimia työpaikkoja on ilmoitettu tuhat vähemmän kuin viimevuonna. Työttömyys kasvoi Kainuuta lukuun ottamatta kaikkien muiden TE-keskusten alueilla. Eniten työttömien työnhakijoiden määrä lisääntyi Varsinais-Suomessa, Uudellamaalla ja Pirkanmaalla. Joulukuun lopussa työ- ja elinkeinotoimistoihin ilmoittautuneita henkilökohtaisesti lomautettuja oli 40 000, mikä oli 17 000 enemmän kuin vuosi sitten. (Tilastokeskus.)

Arvioni mukaan talouden taas kiristyessä, kunnatkin supistavat toimintaansa, joten meillä saattaa olla edessämme ehkä historiamme suurin syrjäytymisongelma. Kaikki toimenpiteet, jotka ennaltaehkäisevät syrjäytymistä maksavat itsensä takaisin. Inhimillistä kärsimystä ja sen kasaantumista ei edes voi rahassa mitata.

Nuoret tulevat sosiaalityön pariin vasta kun ongelmat ovat kärjistyneet. Tähän seikkaan kiinnittää huomiota myös Karjalainen (2007, 162-163). Nuorisotyössä tarvitaan pitkäjänteistä ja kärsivällistä työtettä. Nuoret tarvitsevat työntekijän, joka voisi hoitaa monen eri tahon asioita. Erityinen haaste on koulutuksesta syrjäytyvät nuoret.

2.2 Aikuissosiaalityö Espoossa

Eri kuntien sosiaalityön määritelmät myötäilevät välittävän työotteen linjauksia. Espoon kaupungin määritelmässä aikuissosiaalityö on suunnitelmallista, tavoitteellista, pitkäjänteistä ja moniammatillista työtä taloudellisen ja / tai sosiaalisen tuen ja palvelun tarpeessa olevan asiakkaan kokonaisvaltaisen kuntoutumisen ja elämäntilanteen edistämiseksi. (Espoon kau-

punki). Aikuissosiaalityön keskeisenä tavoitteena on vahvistaa ihmisen omia voimavaroja luottamuksellisella, avoimella ja aidolla yhteistyöllä. Aikuissosiaalityön tehtävänä on tarjota **turvaa ja toivoa** ja siten saada myönteistä muutosta asiakkaan arkielämässä. Aikuissosiaalityön keskipisteenä on ihminen, asiakas, jonka omia voimavaroja vahvistetaan luottamuksellisen yhteistyön ja vuorovaikutuksen avulla, tavoitteena on päästä avoimeen ja aitoon yhteistyöhön. (Espoon Sosiaali- ja terveystoimi).

Muutostyö tarkoittaa tavoitteellista muutosta ihmisen elämäntilanteeseen. Kananojan (2004, 26-29) mukaan muutoksen tavoitteena on lisätä ihmisen toimintaedellytyksiä ja osallisuutta. Kyösti Raunio korostaa sosiaalityöntekijän muutosvalmiutta omissa työmenetelmissään (Raunio 2000, 60). Sosiaalityön keskeinen vaikuttamistekijä liittyy Raunion mukaan asiakkaan kohtaamiseen ja asiakkaalle jäävään tunteeseen kohtaamisen jälkeen.

Essoossa käsite muutossosiaalityö jakaantuu kumppanuustyöhön ja sosiaaliseen muutostyöhön. Sosiaalisessa muutostyössä sosiaalityöntekijät arvioivat asiakkaan tilanteen, tekevät tavoitteellisen palvelusuunnitelman, jota seurataan, sekä tekevät tavoitteisiin tarvittavia muutoksia. Asiakkaita pyritään tapaamaan säännöllisesti. Tavoitteena on määräaikainen, noin puolen vuoden asiakkuus. (Nieminen & Dahl, 2007.)

Kumppanuustyössä erityispalvelua tarvitsevien, usein moniongelmaisten asiakkaiden asioiden selvittelyssä käytetään apuna eri verkostoja. Sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat kartoittavat tilanteen ja ohjaavat tarvittaessa asiakkaan velkaneuvontaan, päihde- ja työllisyyspalveluihin, maahanmuuttajapalveluihin tai muihin julkisen ja yksityisen sektorin palveluihin. (Nieminen & Dahl, 2007.)

3 Teoreettiset lähtökohdat

3.1 Syrjäytyminen ilmiönä

Marginalisaatio käsite viittaa yhteiskunnan sosiaalisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin järjestelmiin, joiden avulla yksilöt kiinnittyvät yhteiskuntaan. Marginaalisuuteen liittyy syrjäytyminen ja yhteiskuntaan liittäminen. Sillä viitataan ilmiöihin, joilla henkilöitä suljetaan yhteiskunnan ulkopuolelle, puhutaan eksklusiosta, ulkopuolelle jättämisestä, poissulkemista. Eksklusion vastakohta on inklusio, joka tarkoittaa jäsenyyttä, osallistumista, huolehtimista. Marginalisaatio käsitteenä on moniulotteisempi kuin syrjäytyminen. Marginaalisuus on erilaisuutta valtaväestöstä. Se ei tarkoita huonommuutta tai vajavaisuutta vaan se on kokemuksellinen sosiaalitaloudellinen tila. Marginaalisuus on tiettyyn tilanteeseen liittyvä paikka tai

tila, syrjäytymiskäsite painottaa ihmisen sen hetkisiä ominaisuuksia, jotka eivät ole pysyviä (Helne 2006.)

Syrjäytyminen on prosessi, johon ihminen on joutunut, ja johon usein on syynä kasautunut huono-osaisuus. Syrjäytymisen keskeinen piirre on materiaallinen köyhyys, alhainen koulutus-taso, heikot elämysympäristöt ja sen myötä erilaiset sosiaaliset ongelmat (Raunio 2009, 273-276.)

Käytän työssäni Helneen (2006) määritelmää, jonka mukaisesti tarkastelen syrjäytyneet käsitteellä niitä, jotka ovat valtaväestöön nähden huonommassa taloudellisessa asemassa, ja jotka tarvitsevat jokapäiväiseen elämäänsä yhteiskunnan tukiverkostoja.

Jokainen sijoittaa itsensä yhteisönsä keskiöön ja katsoo maailmaa sieltä käsin. Syrjäytyneet käsitteellä tarkoitamme toisia, niitä jotka eivät kuulu oman yhteisömme keskiöön, tulkitsemme ympäröivää maailmaa meistä itsestämme käsin, valikoivasti. Syrjäytyminen on siis suhteellista, relationaalista. (Helne 2006, 73-75.) Kun ihminen asetetaan johonkin subjektipositioon, on mahdollista, että se herättää vastarintaa. Henkilö voi valita asian hyväksymisen tai vastustamisen. (Helne 2006, 37.)

Kauppinen lainaa artikkelissaan "Nuorten syrjäytyminen on vakava ongelma", Helneen ajatuksia syrjäytymisen määrittelystä. Syrjäytyminen on, artikkelia lainaten, osattomuutta, jäämistä yhteisön, koulutuksen, perheen ja rakkauden ulkopuolelle ja sitä myötä syrjäytymistä koko yhteiskunnasta. Kun yksinäinen ei saa voimaa yhteisöstä, hän tuntee olonsa vieläkin yksinäisemmäksi ja se saa hänet vielä kauemmaksi toisten keskiöstä, syrjäytymään enemmän. (Kauppinen 2008.)

3.2 Aktivoiminen elämänhallinnan ja voimaantumisen lisääjänä

Yhteiskunnan etuna on saada syrjäytymisvaarassa olevat ihmiset liitettyä takaisin yhteiskuntaan. Puhutaan elämänhallinnasta, joka on yhteiskuntaan liittämisen lopullinen tavoite. Juhilan mukaan elämänhallinnan vahvistaminen on keskeinen tekijä kun käsitellään marginalisaa-tiota ja yhteiskuntaan takaisin liittämistä. J.P. Roos jakoi 1980-luvulla elämänhallinnan käsitteen kahteen eri osa-alueeseen; ulkoiseen ja sisäiseen elämänhallintaan. Ulkoisessa elämänhallinnassa asiat näyttävät olevan kunnossa, on vakituinen työpaikka, asunto, perhe sosiaalisia suhteita, eletään riittävän hyvää arkea. Sisäisessä elämänhallinnassa, kriisien tapahtuessa ihminen pystyy pitämään elämänsä kasassa, pääsemään vaikeuksien yli, selviytymään. Jousta-

va ihminen selviytyy. Elämän hallitsemattomuus ja syrjäytyminen halutaan nähdä synonyymeina, mitä ne välttämättä eivät ole. (Juhila 2006, 61.)

Filosofit ovat kyseenalaistaneet elämän täydellistä hallittavuutta. Ennakoimattomuus tulevaisuudesta on kuitenkin radikaalisti lisääntynyt, kuten lähipäivien joukkolomautuksista voidaan päätellä. Elämäntalouden rinnalle on haluttu elämän politiikan käsitettä. (Juhila 2006, 61).

Elämän muokkaaminen on elämäntaloutta ja siihen liittyy vahvasti yhteisöllisyys. Yhteisöihin ja yhteiskuntaan vaikuttavat ratkaisut heijastuvat ihmisten mahdollisuuksiin, hyvinvointiin, itsensä toteuttamiseen ja elämän kulkuun. Sosiaalityö nähdään elämäntaloutta, jonka tärkeä osa on suojata heikommin pärjääviä ja auttaa heidän toipumisessaan. Asiakkaille annetaan työkaluja itsenäisiin ratkaisuihin heidän pyrkiessään parempaan elämään. (Juhila 2006, 117.)

Empowerment eli voimaantuminen sosiaalityössä on asiakkaan voimavarojen ja vahvuuksien, joita kaikilla on, etsimistä yhdessä. Vahvuuksia kehittämällä saadaan ihmiset mukaan omaan prosessiinsa, mutta samalla tarvitaan myös riittäviä yhteiskunnallisia palveluja ja resursseja. Taustalla on usko ihmisen kyvystä muuttua, kasvaa ja oppia erehdyksistään. (Juhila 2006, 121-122.)

Elämäntaloutta voidaan aktivoida. Elämäntalouden edistäminen on aktivoivaa toimintaa ja sosiaalityön keskeinen tehtävä, kun syrjäytyneitä halutaan liittää uudelleen yhteiskuntaan. Asiakasta tulee tukea, valmentaa ja kannustaa kohti oma-aloitteellisempaa elämää. (Juhila 2006, 61).

Juhilan ajattelutavassa voidaan nähdä yhteneväisyyksiä kristinuskoon ja siellä lähimmäisen rakkauteen.

3.3 Syrjäytymisestä voimaantumiseen

Valtauttaminen, voimaannuttaminen (empowerment) käsitteellä tarkoitetaan elämäntalouden, osallisuuden ja toimintaedellytysten vahvistamista. Siitosen ja Robinsonin mukaan voimaantuminen kuvaa parhaiten empowerment käsitteeseen sisältyvää, ihmisestä itsestään lähtevää voimaantumisprosessia (Siitonen & Robinson 1998).

Ihmistä pidetään perinteisesti yhteiskunnan tärkeimpänä voimavarana. Antikainen käyttää termiä valtaistaminen, jolla hänen mukaansa tarkoitetaan muutosta yksilön minuudessa, joka näkyy toimintakyvyn vahvistumisessa. Ympäristö käsitys yksilöstä muuttuu, kun hän alkaa osallistua yhteisön toimintaan. (Antikainen 1996.)

Räsänen mukaan voimaantuminen on sosiaalinen ja henkinen prosessi. Räsänen on myös sitä mieltä, että voimaantuminen nousee ympäristön ja ihmisen suhteesta. Tähän suhteeseen on oleellista sisäinen voimantunne ja tietoisuus vapaan valinnan mahdollisuudesta ja oman kehityksen haltuunotosta. Tämä prosessi johtaa päämäärien asettamiseen ja tavoitteisiin pääsemiseen. Räsänen yhtyy Frommin määritelmään, ettei ihminen pääse itseään pakoon. (Fromm 1969). Räsänen puhuu ihmisen omasta äänestä, jota voimaantuminen edustaa. Tärkeää on myös ympäristön reaktio ja sen vaikutus yksilöön. Omaan voimaantumiseen voi vaikuttaa muuttamalla ympäristöään ja suhdettaan siihen. (Räsänen 2006, 102.)

Grossbergin (1995) mukaan voimaantuminen on asioiden mahdollistamista voimavarojen löytämisen ja elämänhallinnan myötä. Siihen kuuluu olennaisesti toimintavalmiuksien ja toimintakykyisyyden saavuttamista. Voimaantuminen on hänen mukaansa kaiken toiminnan ja osallistumisen ehtona. Voimaantuminen lähtee tunteen ja luottamuksen tasolta näkyen parantuneena itsetuntona, kykynä asettaa päämääriä ja saavuttaa niitä, oman elämänhallinnan tunteena sekä toiveikkuutena tulevaisuutta kohtaan. (Siitonen & Robinson, 1998.)

Siitosen voimaantumisteoria koostuu viidestä ennakkoehdosta, jotka yhdessä muodostavat teorian ihmisen voimaantumisesta. Ensinnä voimaantuminen on henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi, joka lähtee ihmisestä itsestään. Se on tapahtumasarja, joka on todennäköisesti helpompaa otollisessa ympäristössä. Ihminen itse voi löytää omat voimavaransa, mutta se on helpompaa turvallisessa ja hyväksyvässä ilmapiirissä. Toiseksi ihmisestä itsestään lähtevänä prosessina voimaantumista jäsentää päämäärät, kykyuskomukset, kontekstiuskomukset ja emootiot sekä näiden väliset suhteet. Kolmanneksi voimaantumisessa tarvitaan sitoutumista. Vahva voimaantuminen johtaa vahvaan sitoutumiseen ja heikko voimaantuminen vastaavasti heikkoon sitoutumiseen. Siitonen puhuu vahvasta katalyyttista (empowerment) ja heikosta katalyyttista (disempowerment). Siitosen mainitsee katalyyttiteorian heikkoudeksi, että siinä ajatellaan voimaantumisen prosessi ja sitoutumisen prosessi toisistaan erillisinä tapahtumina. Se ei kuitenkaan ole vaihe vaiheelta etenevää, eli että voimaantumisesta seuraa sitoutuminen vaan spiraalimainen prosessi, jossa voimaantuminen vaikuttaa katalyyttin tavoin sitoutumiseen. Siitosen mukaan tärkeää on tarkastella sitoutumiseen johtavia voimaantumisen prosesseja. Neljänneksi voimaantuminen ja hyvinvointi ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. Hyvinvointi käsitellään kokonaisvaltaiseksi hyvinvoinniksi, eikä siinä tehdä jakoa fyysisen, psyykkisen tai sosiaaliseen hyvinvointiin. Hyvinvointi on myös ryhmän hyvinvointia. Siitosen mukaan voimaantuminen ei ole pysyvää. Se on todennäköisempää tietyissä olosuhteissa, mutta ihminen muuttuu

koko ajan niin fyysisesti kuin psyykkisesti, olosuhteet muuttuvat, ympäristön suhtautumistavat muuttuvat tai minäkäsityksen ja ympäristön välille voi syntyä ristiriitaa. Sopeutumisen kannalta ihmisen on välttämätöntä kyetä muuttamaan minäkäsitystään, mikä on hidasta ja vaatii positiivisen, turvallisen ympäristön, jotta ihminen voisi muuttua ja uudelleen voimaantua. (Siitonen 1999, 86-87.)

Voimaantumisen on monia määritteitä, yleisesti voimaantumisen käsitetään pyrkimystä auttaa ihmisiä löytämään omia voimavarojaan ja ottamaan vastuuta omista teoistaan. Voimaantuminen on henkilökohtainen prosessi, mutta siihen vaikuttavat toiset ihmiset, olosuhteet ja sosiaalinen rakenne (Siitonen 1999, 14, 118).

Bell ja Gilbert (Bell & Gilbert 1994) määrittelevät voimaantumisen sisäiseksi voiman tunteeksi, haluksi ja kyvyksi toimia tavalla, jonka itse tietää oikeaksi sekä vastuullisuudeksi omasta kehittämisestään. Ihmiset tarvitsevat tunnetta, että he voivat kontrolloida ja hallita asioitaan, joka tukee kasvuprosessia ja hyvinvointia. Kontrollin tunteen ohella voimaantumisen prosessissa tarvitaan yhteisöllisyyttä. Yhteisön tulisi olla tasa-arvoinen ja luottamuksellinen, jotta yksilön mielipiteet, kuuleminen ja osallistuminen tulevat merkityksellisiksi. Perimmäisenä tarkoituksena on kuitenkin saada ihmiset kokemaan, että he ovat itse itsensä paras auktoriteetti. (Siitonen 1999, 86- 87.)

Seuraavassa paneudun lähemmin Siitosen voimaantumisteoriaan, joka toimii kyselylomakkeen viiteteoriana.

3.4 Voimaantumisen prosessiluonne

Voimaantuminen lähtee ihmisestä itsestään, voimaa ei voida antaa muille. Voimaantumisen prosessissa ihminen on itse tullut voimaantuneeksi, toinen ihminen ei ole häntä voimaannuttanut. Voimaantuminen on yksilöllinen prosessi eikä siihen ole kaikille yleispätevää sääntöä, mikä tekee prosessin analysoimisen haastavaksi. (Siitonen 1999.)

Ympäristö vaikuttaa voimaantumiseen. On mahdollista, että tietyssä ympäristössä voimaantuminen on helpompaa kuin toisessa. Voimaantuminen voimauttaa myös ympäristöään. Voimaantumiseen vaikuttavat toiset ihmiset, olosuhteet ja sosiaaliset rakenteet. Voimaantumista voidaan tukea hienovaraisella mahdollisuuksien antamisella. Ihmisellä on tarve tuntea itsensä arvokkaaksi, vähäiselläkin arvokkuuden tunteen lisäämisellä on uudistava merkitys. (Siitonen 1999.)

Voimaantuminen ja motivaatio ovat läheisiä termejä, mutta ne eivät ole yhteneväisiä. Voimaantumisen ja motivaation tutkimisessa käytetään paljon samaa käsitteistöä. Täytyy kuitenkin muistaa, että motivaatio lähtee motivoijan intresseistä, tällöin kontrolli on motivoijalla, eikä motivoinnin kohteella. Motivoinnin kohde saatetaan saada innostuneeksi motivoijan päämääristä, jotka eivät ehkä ole yhteneviä kohteen päämäärien kanssa. Mikäli valinnat tehdään toisen ihmisen toiveiden pohjalta, seurauksena on minä-kuvan heikkeneminen. (Siitonen 1999, 96-103.)

Voimaantuneen ihmisen määrittely on vaikeaa. Yleistäen voidaan sanoa, että hän on jämäkkä, itseään määräävä ja ulkoisesta pakotuksesta vapaa. Voimaantuakseen tarvitaan vahvistavaa vuorovaikutusta, positiivista energiaa ja elämänuskoa. (Siitonen 1999.)

Voimaantumisprosessia pidetään onnistuneena, jos ihminen kehittyy itsenäiseksi ja riippumattomaksi. (Heikkilä & Heikkilä 2007, 29). Siitosen mukaan voimaantuneen ihmisen vastakohtana on loppuun palava ihminen. (Siitonen 1999a.)

Voimaantumisen prosessia säätelevät ihmisen omat päämäärät, uskomukset omista kyvyistään, tunteet ja näiden kaikkien väliset suhteet. Räsänen puhuu voimaantumisen pmissisistä, ennakkoehdoista. (Räsänen 2006.) Kehitystehtäväni nojaa näihin ennakkoehtoihin. Nämä voimaantumisen kategoriat ovat lähtökohtana kysymyslomakkeen käsitteiden operationalisoinnissa.

3.5 Päämääräkatgoria

Päämäärä on toivottua tulevaisuuden tilaa, johon nivoutuvat henkilökohtaisen päämäärän asettaminen, vapaus sekä omaksutut arvot. (Räsänen 2006.) Tulevaisuuden unelmat ovat ihmiselle tärkeitä. Tulevaisuuden tulee poiketa nykyisestä elämäntilanteesta, mutta sen tulee kuitenkin olla konkreettinen ja saavutettavissa. Siitonen viittaa Martin Fordiin (1992), jonka mukaan päämäärien tärkeysjärjestykselle on yksilöillä erilaisia painotuksia; päämäärän relevanttius, tärkeys, saavutettavuus sekä tunteet, jotka saadaan toiminnoista ja niiden seurauksista. (Siitonen 1999, 119).

Vapaus on oleellista ihmisen voimaautumisessa. Maslowin (1968) mukaan ihminen tekee kasvulleen edullisia päätöksiä, jos saa valita turvallisessa, hyväksytyssä ja kunnioittavassa ilmapiiressä. Jos valinnat tehdään toisten ihmisten toiveiden pohjalta, se aiheuttaa voimattomuutta, minäkuvan heikkenemistä. Fetterman (1996) on luonut empoverent evaluation ohjelman, jonka mukaan on keskeistä auttaa ihmisiä auttamaan itseään. Ohjelma edistää havaitsemaan

ihmisen itsemääräämisoikeutta erilaisten evaluaatio- käsitteiden ja tekniikoiden avulla. Ihmisen omaksumat arvot ovat merkityksellisiä valintojen ja päämäärien asettamisen kannalta. Arvojen kokeminen on yhteydessä voimaantumiseen. (Siitonen 1999, 124-127).

3.6 Kykyuskomuskategoria

Kykyuskomuskategoriaan sijoittuvat voimaantumisen osaprosessit liittyvät minäkuvaan, identiteettiin, itsearvostukseen ja itseluottamukseen, uskomukseen omista kyvyistään, itsesäätelyyn ja vastuuseen. (Räsänen 1999).

Ei riitä, että ihmisellä on päämäärä, johon pyrkiä, vaan hänen on omattava myös uskoa päämäärän saavuttamiseksi. Voidakseen uskoa on nähtävä tavoite realistisena. Pyrkiessään päämäärään ihminen tarvitsee kannustusta ja hyväksyntää. Hyväksyntä liittyy sosiaalisiin suhteisiin, turvallisuuden tunteeseen, luottamukseen ja arvostukseen. (Räsänen 1999.)

Voimaantuminen edellyttää molemminpuolista arvostusta. Arvostuksen puute johtaa voimattomuuteen. Ilmapiiirin luottamuksellisuus ja kunnioituksen nauttiminen on yhteydessä voimaantumiseen. Tilanteiden kokeminen autenttisesti, yhdessä toisten kanssa aidossa ja todellisen elämän kontekstissa vahvistaa voimaantumista. (Siitonen 1999, 142-150.)

Minäkuva kehittyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa saadun palautteen kautta. Voimaantumisen kannalta on tärkeää, millaisena muut pitävät yksilöä ja millainen itse haluaisi olla. Ahon (1997) mukaan minäkuva on asennoitumista itseensä toiveissa sekä realistisesti tiedostetun minäkuvan kautta. Minäkäsitys muodostuu julkisissa vuorovaikutustilanteissa. Ihanneminä heijastaa ympäristön odotuksia, jotka on sisäistetty. Ihanneminäkäsitys voi olla epärealistinen haavekuva, tavoiteminäkuva on realistisempi, sen saavuttamiselle omistaudutaan, moraalinen minäkuva käsittää ihmisen arvot ja moraalin. Ihminen omaa normatiivisen minäkuvan kun ympäristön odotukset on tiedostettu.

Identiteetti on Keltikangas-Järvisen (1998) mukaan minän pysyvyyttä kuvaava tunne. Identiteetti ilmaisee kuka on tai miksi on kasvamassa. Identiteettiin liittyy Golemanin (1995) mukaan tietoisuus tunteistaan, kyky tarkkailla niitä, jotta ei olisi niiden armoilla. (Siitonen 1999, 134-135.)

Oleellista voimaantumisessa on itsetuntemus, joka on yhteydessä itsearvostukseen ja itseluottamukseen. Golemanin tunneäly-teorian mukaan itsetuntemus on tunteiden huomaamista jo niitä koettaessa. Jos emme ymmärrä todellisia tunteitamme, olemme niiden armoilla (Siitonen 1999, 136.)

Itsetunto on keskeinen kykyuskomuskategoriaan liittyvä voimavara. Itsetunto, josta käytetään myös uudempaa termiä itsearvostus (self-esteem), on itsensä hyväksymistä ja arvostamista, tyytyväisyyttä omaan itseensä. Itseluottamus (self-confidence) tarkoittaa toivoa menestymisestä tai onnistumisesta, uskoa omaan tekemiseen. Itseluottamus ja itsearvostus voivat kulkea rinnan, mutta itseensä luottava ei aina tunne itsearvostusta tai itseään korkealle arvostava ei tunne itseluottamusta. Itsearvostukseen vaikuttaa John Hewittin mukaan ympäristö. Itsearvostus on hänen mukaansa sosiaalisesti tulkittua tunnetta. Kulttuuri nimeää tunteet, jotka syntyvät kun yksilön reagoi ympäröivään yhteisöön. Yhteisön arvot, muiden arvostukset vaikuttavat yksilön itsearvostuksen määrään. Ongelmien arvellaan ratkeavat itseluottamuksen avulla ja samalla minuudesta tehdään yksilökeskeisen kulttuurin keskipiste. Yksilöä kielletään torjumasta yhteisön kielteisiä paineita ja samalla itsearvostusta pitää koko ajan tankata. (Ojanen 2007, 83-91.)

Itsearvostus ja itseluottamus on uskoa kykyihinsä. Ihmisen voimaantumisen kokemus on yhteydessä itsetuntoon ja minäkuvan kehittymiseen (Heikkilä & Heikkilä 2007, 29-33). Itsearvostus on olennainen osa minäkäsitystä (self-concept). Minäkäsitys alkaa syntyä vuorovaikutuksesta jo lapsuudessa. Jos lapseen suhtaudutaan pääsääntöisesti kielteisesti, hän saattaa menettää kyvyn ymmärtää asioita itse. Minäkuvasta muodostuu kielteinen, eikä luottamus omiin kykyihin pääse kasvamaan.

Voimaantunut ihminen uskoo itseensä, tuntee turvallisuutta ja luottamusta ihmisiin, joka ei katoa muutostilanteessakaan. Itsetuntoinen ihminen osaa tiedostaa itsensä ja samastua yhteisöön, ottaa vastuun tehtävistä, uskaltaa tehdä aloitteita ja tuntee onnistumisen kokemuksia.

Kykyuskomusten kategoriaan sijoittuu uskomus omista kyvyistään ja tehokkuudestaan vaikuttaa valintoihin, pyrkimyksiin ja ponnisteluihin. Vapaus, itsesäätely ja oman kontrollin kokeminen on merkityksellistä. Zimmermannin (Zimmerman 1995, 583) mukaan voimaantumisen kannalta on tärkeää itsemääräämisen tarve; kyky kontrolloida omaa kohtaloaan ja vaikuttaa oman elämänsä päätöksiin. Itsesäätelyreaktioita tarvitaan, jotta voidaan säädellä omaa käyttäytymistään.

Voimaantuminen on vastuun ottamista teoistaan ja ajatuksistaan. Heikkilän mukaan vastuuta edeltää rohkaistuminen omien kykyjen käyttöönottoon sekä samalla oman minän voiman kokemista. Voimaantuminen on sosiaalinen prosessi, ympäristön on osoitettava avoimuutta ja turvallisuutta, jotta yksilö uskaltaa ottaa kyvyt täysimääräisenä käyttöön. (Siitonen 1999, 141-142.)

3.7 Voimaantumista säätelevät emootiot ja niiden väliset suhteet

Emootiot ovat tärkeitä voimaantumisen osaprosessien kategoriassa. Tunteet säätelevät ja energisoivat toimintaa. Emootiot toimivat herättäjinä ja luovat toimintavalmiutta. Flow käsite on tunneälyä silloin kun tunteet eivät ole hallinnassa vaan ovat täynnä positiivista energiaa, joka auttaa tehtävän suorittamisessa.

Toiveikkuus on eräs Siitosen voimaantumisen premissien tunteiden kategoriaan sijoittuva voimaantumisen osaprosessi. Toiveikkuus ja oma tehokkuus vapauttaa ihmisessä voimavaroja. (Siitonen 1999, 153-154.) Toivo voi olla tiedostamatonta, eikä aina osata erottaa tiedostamatonta ja tietoista toivetta keskenään, mikä aiheuttaa sekaannusta. Toivottomuus ei kuitenkaan ole sama asia kuin ahdistus, viha tai masennus. (Räsänen 2006, 136.)

Muutosvalmius on kykyä toivoa. Toivo on ihmisen ydin, ei vain pelkkä tunne. Lynchin mukaan ilman mielikuvitusta ei ole toivoa. Toivon olemukseen kuuluu kyky kuvitella itsensä toisessa ajassa ja paikassa. Mielikuvan täytyy olla realistisesti mahdollinen. Mielikuvan synnyttämiseen tarvitaan toista ihmistä, turvaa. Kun tietää mitä toivoo, on jo matkalla kohti toivoa. Jos ihmisellä ei ole mitään toivoa, hän on matkalla kohti epätoivoa. Toivo on siis perustavaa laatua oleva tunne siitä, että ihminen voi päästä vaikeuksistaan ja selvitä elämästään. Toivoa ei voi tarkastella ilman toivottomuutta. Toivottomuuteen liittyy passiivisuus, tunne, ettei omaa voimavaroja muuhun kuin luovuttamiseen. Kylmä (1996, 30-31) on todennut Lynchiin (1992) viitaten, että toivottomuuteenkin liittyy toivetta, ehkäpä toivottomuudella halutaan saavuttaa jotakin tai päästä jonnekin. Itsemurha on äärimmäinen yritys saada ratkaisu ongelmalle. (Lynch 1992 ref.)

Luottamus muutokseen perustuu omaan kokemukseen kyvystä muuttua. Toiveikkuuden mieliala kulkee luottamuksen kyljessä, eikä toivo voi perustua muuhun kuin luottamukseen. Joskus toivo pirstoutuu niin, ettei ihminen toivu siitä milloinkaan. Siihen reagoidaan kovettamalla sydän tai toimitaan tuhoavuudella ja väkivaltaisuuksilla. Sydämen kovettuminen ei tarvitse olla pysyvä tila vaan ihminen voi kohdata ihmisen, jonka myötätuntoon ja kiinnostukseen hän voi uskoa ja näin tuntemiselle voi avautua uusia kanavia. Yksilöllinen toivottomuuden kehittyminen voi heijastaa ympäröivän yhteiskunnan toivottomuutta. (Kylmä 1996, 34-35.)

Toivon ohella voimaantumisen kannalta tärkeitä ovat onnistumisen kokemukset. Älykkyys vaikuttaa yksilön onnistumiseen vain murto-osan verran. Golemanin (1995) mukaan 80 % suorituksestamme on tunneälyn ansiota, vain 20 % on peräisin yksilön älykkyydestä. Tunteiden tarkkailu ja nimeäminen edistää itsetuntemusta. Tunteen tiedostaminen auttaa ymmärtä-

mään tunteen ja tekojen välisen eron. Tunteiden tiedostaminen auttaa meitä toimimaan eettisemmin, kuulemme ihmisen äänen ja voimaannumme. (Siitonen 1999, 152-157).

Voimaantuminen on henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi, joka lähtee ihmisestä itsestään. Voimaantuminen toimii katalyyttinä. Vahva voimaantuminen johtaa vahvaan sitoutumiseen ja päinvastoin. Voimaantuminen on yhteydessä ihmisen hyvinvointiin. Valitettavasti voimaantuminen ei ole pysyvä tila. Onkin haasteellista miten voimaantumista pidetään yllä. (Siitonen 1999, 161-165.)

Muutosta eli toivoa paremmasta ei voi antaa kuten toimeentulotukea. Keskeinen kysymys lienee miten herättää asiakkaissa kyky nähdä itsensä toisin, toisessa ajassa ja auttaa heitä löytämään omia vahvuuksiaan? Kuinka saadaan valettua heihin rohkeutta heittäytyä toivoon, uuteen, ehkä pelottavaankin muutokseen? Transformaatioon vaikuttavat myös olemassa olevat yhteiskunnalliset resurssit toimeentuloon, kouluttautumiseen, asumiseen ja työhön.

3.8 Kontekstiuskomukset

Ihmisellä on vahva tarve liittyä toisiin ja tuntee itsensä hyväksytyksi. Vahvan itsetunnon omaava ihminen on saanut hyväksymisen kokemuksia uskoen kykenevänsä suoriutumaan tehtävistään ja suhtautuen luottavaisesti tulevaisuuteen. Heikon itsetunnon omaavalla ihmisellä ei tällaista kykyä ole. Häneltä voi puuttua usko itseän ja maailmaan. Elämän mielekkäisyys ei ole niin itsestään selvää, eikä sen seurauksena ole motivaatiota päästä tavoitteisiin ja tehdä päätöksiä. On tyypillistä, että tällainen nuori ei ota vastuuta elämästään vaan hakee turvaa riipustautumalla muihin, kun tilanne vaatisi omaa suoriutumista. Jos näin on, hän ennen toimeen ryhtymistä hakee vertaisryhmiltä asiaan vahvistusta. Usein tämä johtaa tyhmyyksiin, ja epäonnistutaan tehtävässä, mikä laskee itsearvostusta entisestään. (Heikkilä & Heikkilä 2007, 127-129.)

Voimattomuuden voi Räsänen mukaan aiheuttaa tiedostamattomuus, oman tietoisuuden estäminen eli itsereflektion estäminen. Havahtumisessa ei muistella mennyttä ja haeta sieltä ratkaisua, ratkaisu haetaan nykyhetkestä kiinnittäen huomio tiedostamattomaan todellisuuteen. Todellisuussuhteemme perustuu tietoon, tunteeseen, taitoon ja tahtoon. Räsänen nimittää tätä luovaksi yhteydeksi todellisuuteen. Tietoisella ihmisellä on tietoisuus ongelmista, siksi ihmisen suurin ongelma on tietoisuuden puute. Ongelmia ei haluta tiedostaa, koska uskotaan, että silloin ongelmaa ei ole. Ongelmien havaitseminen tekee kipeää, kipua halutaan välttää, se on epämiellyttävää. Havahtuminen voi lähteä yhteisöstä, mutta yksilön on myös havahduttava. (Räsänen 2006, 10-19.)

Räsänen mielestä ihminen on taipuvainen toteuttamaan huonon uskon periaatetta, joka on eräs itsepetoksen muoto. Tässä taipumuksessa ihminen siirtää vastuunsa tekemisistään itsensä ulkopuolelle kätkien oman valinnan vapautensa. Huono usko omaa kolme perusmuotoa, auktoriteetin suojaan pakeneminen, tekeytyminen tahdottomaksi objektiksi sekä vetäytyminen jonkin roolin taakse. Havahtuminen itsepetokseen on yksi, muttei ainoa voimaantumisen prosessin alkamisen ehto. (Räsänen 2006, 90-91.)

4 Kehittämistehtävän tavoitteet ja menetelmät

4.1 Kehittämistehtävän tavoite

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa työkalu, jolla voidaan arvioida kuinka sosiaalitoimiston asiakkaana olevat syrjäytymisvaaran alaiset nuoret kokevat Espoon kaupungin sosiaalityön ns. Turva ja Toivo työn onnistumisen nuoren subjektiivisesta ajattelumaailmasta käsin. Päätin kehittää nimenomaan kyselylomakkeen, sen monipuolisuuden takia. Välimatka-asteikko mahdollistaa lomakkeen myöhemmän jatkokehittelyn esimerkiksi keskiarvojen laskemiseen ja erojen vertailuun. Kyselylomaketta käytetään keskustelun pohjana tilanearviota tehtäessä. Lomakkeen lähtökohtana on, että asioiden tarkasteleminen yhdessä toisen ihmisen kanssa voi jo itsellään toimia voimauttavana kokemuksena.

Toisena tavoitteena on saada sosiaalityöntekijöiltä tietoa, onko kokeiltu ja tarvittaessa muutettu lomake toimiva työkalu, jolla sosiaalityön kautta saavutettuja muutoksia voitaisiin tehdä näkyviksi ja dokumentoitaviksi.

Espoon kaupungin aikuissosiaalityön tavoitteena on vahvistaa ihmisen omia voimavaroja, tällä lomakkeella voidaan myöhemmin arvioida miten työssä on edetty, ovatko nuoret työskentelyn aikana voimaantuneet. Muutos ajattelussa tai käyttäytymisessä saadaan selville kun samalla kyselylomakkeella kartoitetaan sekä lähtö-, että oletettu lopputilanne. Lomakkeen voi täyttää asiakas itse tai työntekijä voi lukea kysymykset ja täyttää lomakkeen asiakkaan puolesta.

Tarkoituksena on tuottaa yksinkertainen kyselylomake siitä, kuinka syrjäytymisuhan alaiset nuoret kokevat oman voimaantumisen. Kyselytutkimukseni tarkoitus on saada yksityiskohtaista tietoa miten realistisesti asiakas näkee itsensä. Tarkoitukseni on saada aikaan subjektiivista positiivista itsereflektiota, jossa asiakas tarkastelee omia ajatuksiaan ja mielikuviin. Reflektiossa asiakkaalla on mahdollisuus tunnistaa tunteitaan ja arvioida kokemuksiaan. Itsetuntemusta opetteleva tarvitsee toista ihmistä peilikseen. Itsereflektiota ei havaita eikä rekisteröidä, ellei siihen tietoisesti paneuduta. (Anttila 2007, 57-58.)

Tutkimustuloksen analysoinnissa on kiinnitettävä huomiota asiakkaiden rehelliseen arviointiin itsestään sekä ottaa huomioon asiakkaan miellyttämisen halu etuisuuden tms. saamiseksi, joka voi väärentää annettuja vastauksia.

Lomakkeen käyttökelpoisuuden arviointi lähtee osaltaan siitä ajatuksesta, että aito kiinnostus nuoren tilanteesta sekä yhdessä sen kartoittaminen esimerkiksi arviointilomakkeen muodossa voi toimia alkuna itsearvioinnin voimistumiselle ja sitä myötä havahtuminen voi olla alku voimaantumiselle.

4.2 Kyselylomake tutkimusmenetelmänä

Tutkimusmenetelmät voidaan jakaa laadullisiin ja määrällisiin tutkimusmenetelmiin. Laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimuksella tarkoitetaan ei-numeraalista aineiston ja analyysin kuvausta. Tavoitteena on löytää tutkittavien oma näkökulma. (Eskola & Suoranta 2005, 13-16, 17, 19-24)

Töttö (2004, 9) mainitsee, ettei mikään tutkimus ole koskaan täysin määrällistä, kvantitatiivista, koska sellainen ei olisi tutkimusta. Sen sijaan on olemassa tutkimuksia, joissa käytetään erilaisia aineistoja ja kysytään aineistoilla erilaisia kysymyksiä. Kvalitatiiviseen, laadulliseen, tutkimukseen liittyy siis aina kvantitatiivinen komponentti. Samoin kvantitatiivinen tutkimus ei ole koskaan vain pelkkiä numeroita, koska se ei täytä tutkimuksen määritelmää. Täysin laadullista tai määrällistä tutkimusta ei ole olemassa. (Jokivuori & Hietala 2007, 22.)

Kyselytutkimuksella halutaan kerätä tietoa erilaisista ilmiöistä tai se voi toimia mittausvälineenä. Määrällinen tutkimus perustuu mittaukseen, kyselytutkimuksessa mittarit ovat kysymyksiä ja väittämiä. Hyvä kyselylomake on selkeä, siinä on sisällöllisesti oleellisia kysymyksiä, joita voidaan mitata tilastollisesti. Hyvässä kyselylomakkeessa yhdistyvät sisällölliset ja tilastolliset näkökohdat, luoden hyvän kokonaisuuden.

Lomakkeenlaadinnassa voi käyttää mittausmallia, joissa vastataan kysymyksiin, mitä tutkitaan, mistä tutkittava ilmiö koostuu. Tämän jälkeen päästään käytännön tasolle, kysymyksiin ja väitteisiin, eli osioihin. (Vehkalahti 2008.)

Aikaisempaan tutkimukseen perustuvat käsitteet operationalisoidaan osioiksi eli kysymyksiksi. Mikään käsite ei voi sisältää muuta kuin mitä siitä on havainnoitu. Yksittäisen kysymyksen tai väittämän tulee olla teoreettisen väittämän konkreettinen ilmentymä. Käsitevetoisessa tutkimuksessa aineiston tilastollista edustavuutta tärkeämpää on aineiston käyttökelpoisuus teo-

reettisestä viitekehuksesta nostettujen kysymysten tarkastelussa. (Jokivuori & Hietala 2007, 11-13.)

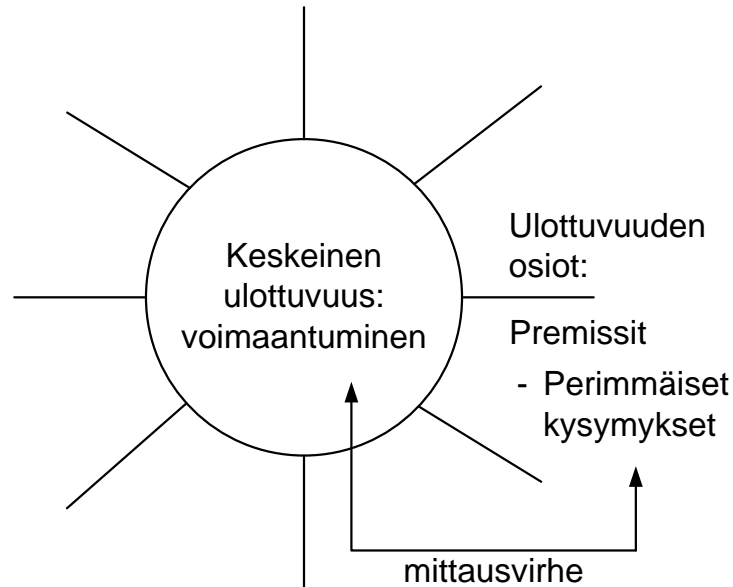
Tutkimukseni nojaa Siitosen voimaantumisteoriaan ja siinä voimaantumisen premisseihin, joita kartoitetaan nuoren subjektiivisella kokemuksella. Kyselylomakkeen käyttö voimaantumisprosessin herättäjänä perustuu ajatukseen, että voimaantumisprosessin ehtona on havahduttaminen tilanteeseensa.

4.3 Kehitystehtävän kyselylomakkeen laadinta

Vilkan (2007) mukaan kyselylomakkeen laadinnassa tärkeimmät asiat ovat ongelman ja käsitteiden määrittäminen, sen jälkeen päätetään kysymystyypit ja mittautaso sekä kysymysten sisältö. Seuraavaksi päästään muotoiluun ja lomakkeen testaamiseen, jonka jälkeen tehdään tarvittavat muutokset lomakkeelle ja mahdollisesti testataan lomaketta uudelleen.

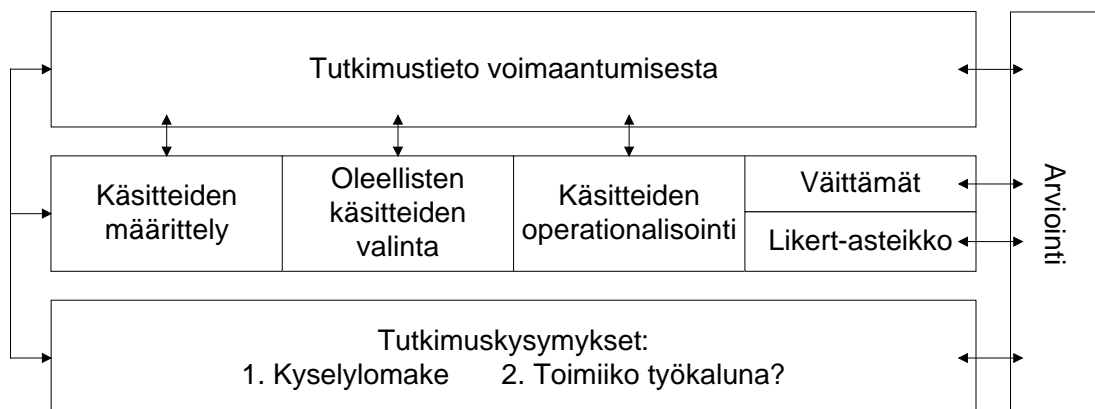
Kyselylomakkeen lähtökohtana on saada numeerista tietoa ilmiöstä. Lomakkeen teossa aikaisempaan tutkimukseen perustuvat käsitteet operationalisoidaan osioiksi eli kysymyksiksi. (Jokivuori & Hietala 2007, 11-13).

Tein itselleni mittausmallin Vehkalahden (2008) ohjeistuksen mukaan. Kehittämistehtäväni mittausmallissa keskeinen ulottuvuus on voimaantuminen ja siihen liittyvä tutkimustieto. Etsin vastausta kysymyksiin mitä voimaantuminen on, miten se ilmenee, millainen on voimaantunut ihminen? Vastauksen kysymyksiin antoi tutkimustieto voimaantumisen premisseistä, ennakkoehdoista. Premissit toimivat lomakkeen laadinnassa ulottuvuuksina, joista valitsin perimmäiset kysymykset, jotka muotoilin väitteiksi. Mittausmallissa ulottuvuudet vaikuttavat mittauksiin. Ulottuvuudet ja osiot vastaavat perimmäisiin kysymyksiin, mitä mitataan ja miten. Mahdollinen mittausvirhe sijoittuisi keskeisen ulottuvuuden, eli voimaantumisen ja perimmäisten kysymysten toisiaan vastaamattomuudelle.

Kaavio: 1 Mittausmalli

Perusajatuksen hahmotuttua tein itselleni uuden kaavion, jossa selkiytin tehtävääni. Voimaantumisteoriaa aikaisemmin tutkineet Siitonen ja Räsänen ovat määritelleet voimaantumisen ennakkoehtoja, joista sain tutkittua tietoa käsitteiden määrittelyyn. Vilkan (2007) mukaan onnistuneessa lomakkeessa edellytetään täsmällisesti määriteltyä tutkimusongelmaa sekä teoriaan perehtyneisyyttä. Kvantitatiivinen tutkimus perustuu teoreettisen abstraktin käsitteen määrittelemistä analyttiseksi käsitteeksi, jota voidaan mitata, tätä tutkimuksen vaihetta kutsutaan operationalisoinniksi, käsitteen muuttamista mitattavaan muotoon. (Jokivuori & Hietala 2007,182).

Kaavio: 2 Lomakkeen laadinnan vaiheet

Operationalisoinnin vaiheet Jokivuoren ja Hietalan (2007) mukaan lähtevät käsitteen määrittelemisestä ja hahmottamisesta. Käsitteet siirretään teoreettisesta sanamuodosta konkreettiin arkikielen ja indikaatteihin. Operationalisoinnin onnistuminen edellyttää avainkäsitteiden ja alakäsitteiden määrittelyä lomakkeessa sekä asioiden välisten riippuvuuksien pohtimista.

Onnistuneessa lomakkeessa vastaaja on kiinnostunut kyselyn aiheesta, mikä omassani täytyy, voi olettaa, että kaikki ovat kiinnostuneita itsestään. Kysymysten muotoilulla ja selkeydellä on vaikutusta tutkimuksen reliabiliteettiin. (Vilka 2007.)

Käsitteiden operationalisointi varsinaiseksi kysymyksiksi oli yllättävän helppoa kun alkuvaiheen priorisointi oli tehty huolella. Kysymysten eli väittämien muotoilussa sain apua aikuis-sosiaalityön työntekijöiltä sekä kanssakulkijoilta, jotka auliisti kommentoivat kysymysten helpotajaisuutta.

Itse asiassa operationalisointi on ollut mukana koko prosessin alusta alkaen. Samoin jokaisen vaiheen itsearviointi kulki koko prosessin ajan mukana. Arvioinnissa ja tien näyttäjänä auttoivat tutkimuksen osapuolet, työntekijät, kohderyhmä sekä ulkopuoliset asiantuntijat.

Oleellisten käsitteiden valinnassa minua myös auttoi aikaisempi työkokemukseni sekä tutustumiseni Kriminaalihuollon Espoon aluetoimiston sekä Espoon kaupungin sosiaalitoimen käyttämiin asiakkaan tilannearviointi lomakkeisiin, jotka ovat liitteenä 2 ja 3. Valinta perustuu siis vain omaan intuitiooni ja työkokemukseeni.

Väittämät eli osiot toimivat mittausvälineenä. Vehkalahten (2008) mukaan osioiden on oltava selkeitä, ytimekkäitä ja ymmärrettäviä. Mittaustaso määritellään vastaustapojen mukaan, joita on kolmea päätyyppiä: luokittelu, järjestäminen ja mittaaminen. Käytännön kannalta selkein ero järjestämisellä ja mittaamisella puhutaan järjestys ja väliasteikosta. Yleisin järjestysasteikko on Likertin asteikko. Käytännössä Likertin asteikolla tehdään tilastollista analyysiä kuin se olisi väliasteikko. Likertin asteikkoa käytetään usein asennetutkimuksissa. Likertin asteikon ääripäät ovat tyypillisesti ”täysin samaa mieltä” ja ”täysin eri mieltä”, jotka ovat selkeitä valita. Tyypillisessä asteikossa on viisi vaihtoehtoa ja sitä pidetään yleisesti sopivana määränä. Ongelma ilmenee asteikon keskellä, joka on neutraali. Likertin asteikkoa onkin syytä pitää vain järjestysasteikkona, silloin ei haittaa vaikka välien suuruudet vaihtelisivat, kun pidetään huoli, että järjestys säilyy. (Vehkalahti 2008, 23-37.) Likertin asteikkoa voi pitää kehitystehtävääni sopivimpana mittausmuotona, siitä voidaan Vehkalahten (2008) mukaan laskea keskiarvoja, hajontaa ja korrelaatiota, kun ohessa sovelletaan menetelmiä, joilla mittausvirheiden vaikutukset saadaan minimiin. Mittausvirheitä esiintyy kaikissa mittauksissa.

Tein ensimmäisen lomakkeeni (liite 5) ja kysyin siitä mielipidettä ympäristöltä, opettajilta sekä Espoon keskuksen sosiaalityöntekijöiltä, joiden asiakkaat kuuluvat tutkimuksen kohderyhmään. He ystävällisesti kokeilivat lomaketta nuorilla, lomake jopa lähti elämään omaa elämäänsä. Se välittyi ympäri kaupunkia keskentekoisena, mutta sain siitäkin opettavaisia kommentteja. Alusta asti oli selvää, että käytän lomakkeessa Likertin asteikkoa, mutta sen

hiominen vei kahden lomakkeen verran, ennen kuin päädyin lopulliseen muotoon. Kummankin lomakkeen arvioinnissa sain apua yhteistyökumppaneilta Espoon keskustan sosiaalitoimistosta.

4.4 Kyselylomake ja sen osiot

Kyselylomake on liitteessä neljä. Lopullisessa kyselylomakkeessa päädyin käyttämään viisi portaista Likertin asteikkoa, 1-5. (Vilka 2007). Kysymyksiä on 13 kappaletta ja ne sijoitettiin niin, että helpoista kysymyksistä edettiin vaikeisiin. Hyvän kyselylomakkeen määritelmien mukaisesti pyrin tekemään siitä selkeän, lyhyen ja helposti täytettävän.

Kyselylomakkeessa kysytään nuoren nimeä, nimi ei kuitenkaan ole pääasiassa kun tutkimuksen aiheena on lomakkeen käyttökelpoisuus. Nimi hyödyntää työntekijää ja pitää asiatiedot kunkin kohdalla paikallaan. Tutkijalle nimellä ei ole merkitystä.

Seuraavassa on esitelty perusteluita kysymyksiin, miksi kukin kysymys on tuotu esille.

Osio 1. Terveysteni on hyvä. Kysymyksellä kartoitetaan henkilön subjektiivista tuntemusta yleisestä terveydentilastaan. Sairastuminen vie fyysisiä ja henkisiä voimia, ja se voi olla voimaantumisen esteenä. Samalla kysymyksellä voidaan kartoittaa tarve verkostoitumiseen terveydenhoidon kanssa sekä osataan opastaa asiakas hoidon piiriin. Joillakin sosiaalipalvelutoimistolla on käytettävissään terveydenhoitaja, joten jo yhdellä kysymyksellä voidaan kartoittaa tarvitaanko asiointia terveydenhoitajalle.

Osio 2. Taloudellinen tilanteeni on riittävän hyvä. Alkukartoituksessa sosiaalitoimiston asiakas ei koe taloudellista tilannettaan hyvänä, miksipä hän muuten olisi asiakkaana. Kun lomake toistetaan asiakkuuden lopussa, voidaan kartoittaa, onko tapahtunut muutosta talouden hallinnassa.

Osio 3. Asumisasiani on kunnossa. Itsenäinen asuminen on tärkeä osa nuoren aikuistumista. Asumisasiat liittyvät ihmisen perusturvaan ja sosiaaliseen ympäristöön, jonka vaikutuspiirin alaisena ihminen on. Itsenäinen asuminen on myös yksilöä voimaannuttavaa.

osio 4. Olen tyytyväinen työ- ja opiskelutilanteeseeni. Työn tai opiskelun myötä ihminen kiinnittyy ja liittyy ympäröivään kontekstiin. Työttömyys on suurin yksittäinen syrjäytymistä edistävä tekijä.

Osio 5. Selviydyn arjen askareista. Kysymys kartoittaa toimintakykyä. Voimattomalle ihmiselle arjen askareista suoriutuminen voi olla ylivoimaista.

Osio 6. Olen tyytyväinen ulkonäköni. Kysymyksellä kartoitetaan kykyuskomuksiin kuuluvaa minäkäsitystä sekä käsitystä omasta identiteetistä. Monien tutkijoiden mielestä voidakseen olla voimaantunut, ihmisellä täytyy olla selvä identiteetti. Ulkonäkökysymykset ovat nuorille aikuisille tärkeitä itsearvostuksen mittareita. Oma käsitys omasta ulkonäöstä voi olla kovinkin epärealistinen. Mikäli itsearvostus on kovin olematon, ei ihminen ole myöskään yleensä ole järin tyytyväinen ulkonäkönsä.

Osio 7-8. En käytä lainkaan päihteitä. Läheiseni ei ole koskaan huomauttanut minulle päihteiden käytöstä. Päihteiden käytöllä on todettu olevan yhteyttä nuorten syrjäytymiseen. Päihdeongelma on este työllistymiselle sekä koulutukseen hakeutumiselle. Näillä kysymyksillä alustavasti kartoitetaan onko tulevilla asiakkaalla mahdollisesti päihdeongelmaa. Mikäli tähän vastataan asteikolla "jonkin verran - kuvaa minua täydellisesti" on hyvä jo heti alkuun tarttua aiheeseen ja kartoittaa aluetta tarkemmalla kysymyksillä (esim. Audit testi).

Osio 9. Minulla on riittävästi ystäviä. Kysymys kartoittaa kontekstiuskomuksia, sillä halutaan kartoittaa onko asiakkaalla riittävästi sosiaalisia suhteita. Syrjäytyminen on luopumista lojalisuudesta, se on toisten hylkäämistä vaaran tai riitojen uhatessa. (Räsänen 2006, 173-174.)

Osio 10. Pidän yhteyttä sukulaisiini ja he minuun. Kartoitetaan edelleen kontekstiuskomuksia. Nuoruuden kehitysvaiheen eräs tarkoitus on uskollisuuden kehittyminen. Kyky säilyttää läheiset suhteet vääjäämättömien arvokonfliktien jälkeen. Sukulaisuussuhteiden pysyvyys kertoo perheen ilmapiiristä ja siitä kuinka hyväksyvänä suku on kokenut nuoren.

Osio 11. Onnistun usein siinä mitä alan tehdä. Kysymys liittyy voimaantumisprosessin emootioihin sekä kykyuskomuksiin.

Osio 12. Teen itsenäisiä päätöksiä, vaikka muut olisivat eri mieltä. Kysymyksellä halutaan vastausta päämääräkategoriaan kuuluvaan uskomukseen. Kysymys on tärkeä, sillä se identifioi nuoren jämäkkyyttä, valmiutta valintaan, itsemääräämiseen ja vapaaehtoisuuteen.

Osiot 13- 14. Uskon, että tulevaisuudessa elämäni sujuu hyvin / Tunnen itseni onnelliseksi. Kysymys liittyy päämääräkategoriaan, henkilökohtaiseen päämäärän asettamiseen sekä haluun osallistua siihen. Kysymyksellä kartoitetaan myös emootioihin kuuluva kategoriaa mitaten nuoren toiveikkuutta ja positiivisuutta.

Osio 15. Mielestäni lomake oli helppo täyttää. Tavoitteena antaa palautetta lomakkeen mahdollista jatkokäsittelyä varten.

5 Kehitystehtävän tulokset ja arviointi

Espoon kaupungilla on ollut käytössään asiakkaan tilanteen kartoituslomake, jonka päällimmäisenä tarkoituksena on käsitteäkseni toimia muistilistana työntekijälle. Robsonin (2001, 27-28) mielestä vakiintunut toimita ei aina ole täydellistä, ja toimintatapoja on hyvä välillä muuttaa. Jokainen parannus työtavoissa merkitsee myös muutosta tavoitteisiin. Tähän viittaten Espoon kaupungin muutossosiaalityön tavoitteena voisi olla voimaantunut asiakas.

Kehittämistehtävä osoittautui toteuttamis- ja käyttökelpoiseksi. Espoon kaupungilla on käytössään sosiaaliefifica, ohjelma, johon kirjataan sähköisesti asiakkaan toimeentulotukihakemukset päätöksineen, rahaliikenne asiakkaalle sekä asiakkaan tilanearviot. Tähän samaan ohjelmistoon on tarkoituksena tallentaa tekemäni arviointilomake, jolloin se olisi jokaisen työntekijän käytössä. Lomake pohjaa voimaantumisteoriaan ja tutkittuun tietoon voimaantumisen edellytyksistä. Lomaketta ei voi käyttää yksinään irrallisena tästä teoriapohjasta ja siksi vähintäänkin saatekirje on välttämätöntä kun lomaketta otetaan käyttöön.

Olen saanut kokoon tutkimuksen teoriapohjan sekä operationalisoitua väitteet, jotka käsitykseni mukaan mittavat tutkimuskysymystä. Lähetin ensimmäinen kysymyslomakkeen hahmotelman työntekijöille helmikuussa 2009. Sitä ei kuitenkaan vielä testattu vaan tarkoitukseni oli saada aikaan keskustelua sekä työntekijöiden näkemystä. Keskustelua ei kuitenkaan syntynyt. Työntekijät kokivat lomakkeen olevan "ihan hyvä". Muutettuani lomakkeen kokonaan laitoin kesäkuussa 2009 jakoon uuden lomakkeen sekä saatekirjeen, jota kokeiltiin käytännössä vasta elokuussa 2009.

Syyskuun arviointipalaverissa oli läsnä sosiaalitoimiston johtaja sekä kaksi muutossosiaalityöntekijää. Sain palautetta heistä toiselta, joka oli kokeillut haastattelulomaketta kuuden tutun asiakkaan kanssa. Toinen työntekijöistä oli vasta aloittanut työskentelyn, eikä ollut ehtinyt vielä paneutua asiaan. Lomaketta testanneen työntekijän kokemukset olivat hyviä. Lomakkeeseen vastaaminen oli kestänyt keskiarvallisesti noin viisi minuuttia ja sitä oli pidetty helppona täyttää. Arviona 1-5, neljä antoi arvosanan 5 ja kaksi arvosanan 4 täytettävyydestä.

Lomaketta oli lähetty myös kaupungin muille yksiköille, joista kahden arvioinnin sain kirjallisesti, Tapiolan perhekeskukselta sekä Espoon keskustan työvoiman palvelukeskuksesta. Ulkonäkökysymys oli ainoa yksittäinen ihmetystä aiheuttanut kysymys, sitä minun täytyy perustella vieläkin tarkemmin, mutta en aio sitä lomakkeelta poistaa.

Sain myös palautetta työvoiman palvelukeskuksen asiakkaalta ja työntekijältä. Siitä kiitos. Tämä asiakas ei ilmeisesti ihan kuulunut tutkimukseni ikäluokkaan, hän oli iäkkäämpi ihminen, koska käytti lukulaseja, jotka eivät asiointihetkellä olleet mukana. Kritisointi koski fontin pienuutta. Toki hyvä huomio, fonttia on isonnettu. Samasta työpisteestä toivottiin lomakkeelle visuaalisempaa ilmettä, joitakin kuvia, sillä vastaaja oli maahanmuuttaja, joka olisi tarvinnut vastaamiseen jopa tulkkia. Tällä kertaa lomake on tylsä sanallinen, toivon että se olisi riittävän selkeä myös lukihäiriöisille. Lomakkeen voisi jatkossa kääntää ruotsiksi ja englanniksi, mutta vain siinä tapauksessa, että työntekijä puhuu samaa kieltä, muuten lomake ei aja tarkoitustaan.

Arviointipalaverissa sovittiin, että vielä muutan lomaketta vielä myös koululta saamieni ohjeiden mukaan ja lähetän sen palaverissa läsnä olleille. Mahdollisuuksien mukaan he vielä kokeilevat uusinta lomaketta käytännössä. Lupasin toimittaa lomakkeen heille mahdollisimman pian ja sovimme uudesta palaverista syyskuussa. Lopullinen lomake haluttiin saada mahdollisimman pian käyttöön, joten luovutin sen Espoon kaupungille joulukuussa 2009, vaikka opinnäytetyöni raportti ei ollutkaan vielä valmistunut. Oletettavasti lomaketta ei ole kuitenkaan käytetty kokeilun jälkeen, sitä ei vielä löydy tietojärjestelmästä.

Arvioinnissa tarkastellen oliko kyselylomake käyttökelpoinen. Voiko sillä mitata sosiaalityön asiakkuuden aikana tapahtunutta mahdollista muutosta ja toisaalta oliko se asiakkaiden mielestä mielekäs täyttää ja herättikö se asiakkaiden muutosajattelua? Mikäli työntekijä ei usko tai ole perehtynyt voimaantumisen teorioihin, hän tuskin käyttää kehrittelemääni lomaketta, silloin se ei ole työntekijälle toimiva työkalu.

6 Kehittämistehtävän luettavuus ja eettisyys

Kyselytutkimuksessa mittauksen luotettavuuteen ja laatuun vaikuttavat monet seikat, kuten sisältö, tilastollisuus, kulttuuriset, kielelliset ja tekniset seikat. Laadukas mittaus edellyttäisi monen asiantuntijan yhteistyötä. Puhutaan mittauksen luotettavuudesta eli validiteetista sekä toistettavuudesta eli reliabiliteetista. Mitataanko mitä piti ja miten tarkasti. Mikäli tutkimus ei ole validiteetti ei reliabiliteetillakaan ole merkitystä. Toisin sanoen jos ei ole mitattu oikeaa asiaa ei tarkkuudellakaan ole väliä. (Vehkalahti 2008). Lomakkeen väitteiden eli mittareiden luotettavuus ei ole mittareiden ominaisuus vaan luotettavuutta arvioidaan läpi koko tutkimusprosessin. (Jokivuori & Hietala 2007,182).

Tutkimuksessa ei haeta lomakkeen toistettavuutta. Mikäli asiakas täyttää lomakkeen uudelleen asiakkuuden lopussa, ei mittaustulosten halutakaan olevan yhteneväisiä vaan muutosta haetaan vastausten erilaisuudella.

Vallan analysointi sosiaalityössä on olennaista. Puhuttaessa voimaantumisesta harvoin sivutaan valtaa. Valtaa hahmotetaan ylivaltana (power over), toimintavaltana (power to) tai jaettuna valtana (power with). Sosiaalityössä valta voi ilmentyä ylivaltana esimerkiksi tahdonvastaisina huostaanottoina tai muina pakkokeinoina, toimintavaltana, joka ilmenee suostutteluvaltana. Esimerkkinä voisi mainita toimeentulotuki asiakkaan suostuttelu vaihtamaan asuntoa tai ilmoittautumaan työvoimatoimistoon. Jaettu valta voisi olla sosiaalityön ihanne. (Hokkanen 2009.)

Vallan aspektista katsoen lomakkeessa kysytään perin henkilökohtaisia asioita ja ennen lomakkeen täyttämistä olisi syytä saavuttaa jonkinasteinen asiakkaan luottamus työntekijään (power with). Lomaketta ei ole syytä täyttää ihan ensimmäisellä tapaamiskerralla, jota luottavainen asiakassuhde ehtisi syntyä ennen vastaamista. Käytäntö, jonka työntekijä tulkitsee voimaannuttavaksi voikin asiakkaalle olla tukahduttavaa. (Hokkanen 2009, 327).

7 Pohdinta

Kehitystehtäväni lähtökohtana on luoda työkalu, jonka tarkoituksena on saada vastaajaa tarkastelemaan elämäänsä realistisesti, ja näkemään elämäntilanteessaan omat vahvuutensa. Lomake toimii keskustelun pohjana, se voi auttaa esille tulevien vaikeidenkin asioiden tarkastelussa jolloin ongelmiin voidaan tarttua helpommin. Tutkimustulokset voivat muuttua, jos nuoret eivät ole vastauksissaan rehellisiä. Kiusauksena voi olla vastata siten kun luulee työntekijän toivovan vastausta. Tämäkin jää työntekijän arvioitavaksi.

Olen opinnäytetyöprosessin aikana olen saanut työskennellä Kriminaalihuollossa sekä Espoon kaupungin sosiaalipalvelutoimistossa ja saanut huomata sen kiireen ja työn määrän mikä näinä aikoina on sosiaalitoimistoja kohdannut. Kriminaalihuollosta sain paljon oppia sosiaalityön metodeista, siellä erityisesti keskitytään muutossosiaalityöhön, asiakkaan tukemiseen ja voimauttamiseen.

Sosiaalipalvelutoimistojen asiakasmäärät ovat lisääntyneet räjähdysmäisesti viimeisen vuoden aikana samaan aikaan kun kaupungin määrärahat ovat pienentyneet ja virkojen täyttökierrot yleistyneet. Aikuissosiaalityö on käytännön pakotuksesta keskittynyt ensisijaisesti turvaamaan asiakkaiden taloudellista toimeentuloa, eikä muutossosiaalityölle näkemystäni mukaan jää

sitä aikaa, mitä se erityisesti juuri nyt tarvitsisi. Jaksako kenties alimiehitetty henkilökunta kohdata asiakasta asiaan kuuluvalla pietetillä? Voimaantumista tutkivien tutkijoiden keskeinen ajatus on, että voimaannuttaakseen toista, täytyy itse olla voimaantunut.

Voimaantumista eri ammattiryhmillä vertaillaessa tutkimuksessa on todettu, että sosiaalityöntekijöiden henkilökohtainen usko työn saavutuksiin ja omiin vaikutusmahdollisuuksiin työssä on alhaisempi kuin esimerkiksi sairaanhoitajien

Espoon kaupunki osti Trainer´s House yrityksestä asiakastyön imagoa kehittävä tutkimuksen. Asiakastyötä kehitettäessä keväällä 2008 ei vielä ollut näkyvissä tulevan laman suuruus, eikä tavoitteeksi asettua noin puolen vuoden asiakkuutta voi saavuttaa. Pikemminkin syrjäytyneiden määrä tuntuisi lisääntyvän ja ongelmien suurentuvan. Asiakkuudet toimeentuloturvan puolella jatkuvat usein vuosia.

Henkilökohtaisista asioista voi joskus olla vaikea aloittaa keskustelua eikä asiakas aina tuo ilmi omaa tilannettaan rehellisesti. Lomake voi näin toimia keskustelun aloittajana ja siltana asiaan pääsemiselle.

Käytännön työssä on iso haaste lisätä asiakkaiden motivaatiota osallistumiseen, asiakaspalvelukäynnit liittyvät pitkälti taloudellisen toimeentulon turvaamiseen. Entäpä jos taloudellista intressiä ei ole, miten hyvin tavoittaminen käytännössä onnistuu?

Kuitenkin on käsitykseni mukaan nyt ensiarvoisen tärkeää tehdä myös ennaltaehkäisevää sosiaalityötä. Olen kuitenkin huolissani työntekijöiden jaksamisesta. Laman myötä tuntuu kaupungin johdon toimenpiteet painottuvan tulosjohtamiseen ja työn päämääränä ovat esim. toimeentulotuen jonon aikamääräinen lyhentäminen. Se on eittämättä tärkeää, mutta unohdetaanko minkä takia työtä tehdään, ei jonojen lyhentämiseen vaan ihmisten auttamisen vuoksi. Kuuri nyt on ensiarvoisen tärkeää olla lähellä ihmistä, kuunnella ja antaa tukea, muutakin kuin materialistista.

Opinnäytetyöni pohtiminen ja kehittäminen on kestänyt reilun vuoden. Matka on ollut yhtäjaksoista prosessointia ja olen kiitollinen, että olen samalla saanut tehdä sosiaalityötä ja tutustua eri työyhteisöihin ja toimintatapoihin. Työni on muuttanut muotoaan, mutta samalla ydin on kirkastunut mielessäni. Matkan varrella olen käynyt sivupoluilla ja palannut taas takaisin vahvuuksien löytämiseen ihmisessä. Olen vakuuttunut, että kehittämäni lomake on käyttökelpoinen ja täyttää sille annetun tehtävän. Olen kiitollinen, että minulle on annettu tämä mahdollisuus kehittyä ja kehittää.

Lähteet

- Aho, S. 1997. Minä. Teoksessa Aho, S & Laine, K. (toim.) Minä ja muut. Kasvaminen sosiaali-
seen vuorovaikutukseen. Keuruu: Otava, 16-67.
- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Antikainen, A. 1996. Merkittävät oppimiskokemukset ja valtautuminen. Teoksessa Antikainen,
Huotelin A & H (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Jyväskylä: Aikuiskasvatuksen 37. vuosi-
kirja, Kansainvalistuksen seura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Gummerus Kirjapaino Oy,
251-296.
- Anttila, P., 2007. Realistinen evaluaatio- ja tuloksellinen kehittämistyö. Hamina: Akatiimi Oy.
- Bell, B & Gilbert J. 1994. Teacher development as professional, personal and social develop-
ment. *Teaching & Teacher Education* 10(5), 483-497.
- Erkkilä, R., Willman A & Syrjälä L (toim.) Promoting teachers´ personal and professional
growth. University of Oulu. Department of teachers´ education. *Acta Univ Oul E* 32, 165-191.
- Espoon kaupunki. 2009. Espoon Sosiaali- ja terveystoimi, aikuissosiaalityön konseptointi. Vai-
he 3. esimiesten korjaama aineisto. Trainers´House.
- Espoon kaupunki. 2009. Monisteita. Nieminen, T., Dahl, M. 2007. Asiakkaiden ohjautuminen
aikuissosiaalityön palveluihin.
- Espoon kaupunki. 2008.
<http://www.espoo.fi/default.asp?path=1;28;11866;11404;11473;38505>. Luettu 2.2.2009
- Fetterman, DM. 1996. Empoverment evaluation: An Introduction to theory in practice. In:
Fetterman DM, Kaftarian SJ & Wandersman A (eds) Empowerment evaluation: Knowledge and
tools for self-assessment & accountability. Thousand Oaks. Sage Publications Inc.
- Ford, M E., 1992. Motivating humans: goals, emotions, and personal agency beliefs. Newbury
Park. Sage Publications Inc.
- Fromm, E., 1969. Toivon vallankumous. Tampere: Kirjayhtymä.
- Goleman, D., 1995. Tunneäly. lahjakkuuden koko kuva. Keuruu: Otava.
- Grossberg, L., 1995. Mielihyvän kytkennät. Risteilyjä populaarikulttuurissa. Tampere: Vasta-
paino.
- Heikkilä, J., Heikkilä, K., 2007. Voimaantuminen työyhteisön haasteena. Porvoo:
WSOY.
- Heikkilä, T., 2004. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.
- Helne, T., 2006. Syrjäytymisen yhteiskunta. Vaajakoski: Gummerus
- Hietaniemi, E., 2004 Aktivointia, elämänhallintaa, sosiaalista pääomaa. Tutkimus työttömien
elämänhallinnan tekijöistä ja syrjäytymistä torjuvien toimenpiteiden vaikutuksista. Helsinki:
Työministeriö.

Hokkanen, L. 2009. Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mäntysaari, M., Pohjola, A., Pösö, T., (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Juva: Ps-kustannus, 315-334.

Jokinen, A., Juhila, K., 2008. Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino.

Jokivuori, P., Hietala, R., 2007. Määrällisiä tarinoita. Monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta. Porvoo: WSOY.

Juhila, K., 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Kampin ja Eteläisen sosiaaliaseman muutostyöryhmän raportti. "Vaihtoehtoinen tarina" Mitä on muutossosiaalityö? SOCCAn ja Heikki Waris - Instituutin julkaisusarja nro 14

Kananoja, A., 2004: Sosiaalityöhyvinvointipolitiikan välineenä. Artikkelikokoelma.

Karjalainen, P., Kananoja, A., Lähteinen, H., Marjamäki, P., Laiho K., Sarvimäki P., Seppänen M. 2007. Sosiaalityön käsikirja. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Kauppinen, S., 2008. Nuorten syrjäytyminen vakava ongelma. KELAn sanomat 1/2008, pääkirjoitus

Keltikangas-Järvinen, L. 1998. Hyvä itsetunto. Juva: WSOY.

Kylmä, J., 1996. Toivon dynamiikka. Inhimillisen olemassaolon uudistuksen lähde. Helsinki: Kirjayhtymä.

Lääninhallitus.

<http://www.laaninhallitus.fi/lh/etela/arvio/home.nsf/wLatest/94B42B5E1A03834DC2256C77004B49DF>. Luettu 13.11.2008

Maslow AH. 1968. Toward a psychology of being. New York: Van Nostrand Company Inc.

Ojanen, M., 2007. Positiivinen psykologia. Helsinki: Edita.

Psychiatric Services, 1997, August vol. 48, no.8, 1042-1047

Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 2003:15. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Raunio, K., 2004. Sosiaalityö murroksessa. Helsinki: Gaudeamus.

Raunio, K., 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Robson, C., 2001. Käytännön arvioinnin perusteet. Tampere: Tammi.

Räsänen, J., 2006. Voimaantumisen mahdollistaminen ja ratkaisut. Yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön valtaistaminen. Julkiviestintä Oy. Suomen Työvalmennusakatemia julkaisu.

Siitonen, J., 1999. Voimaantumisteorian perusteluiden hahmottelua. Väitöskirja. Oulun opettajakoulutuslaitos. Acta Universitatis Ouluensis E 37. Oulu.

Siitonen, J. a. <http://www.empowermenthouse.fi/cms/index.php?> Empowerment. Luettu 12.11.2008

Siitonen b. <http://herkules oulu.fi/isbn951425340X/html/bihdbfff.html#BIHCECAE>. Luettu 12.11.2008

Siitonen, J & Robinson HA. 1998. Empowerment: Links to Teachers' Professional Growth.

Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/tyti/2009/12/tyti_2009_12_2010-01-26_tie_001_fi.html. Luettu 27.1.2010

Tuusa, M., 2005. Kohti kuntouttavaa sosiaalityötä. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 74/2005

Töttö, P., 2004. Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa. Tampere: Vastapaino.

Vehkalahti, K. 2008. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Vammala: Tammi.

Vilka, H., 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Tammi.

Vilka, H., 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Gummerus.

Zimmerman, M A. 1995. Psychological empowerment: Issues and illustrations. American Journal of Community Psychology 23 (5): 581-599.

Kaavioluettelo

Kaavio: 1 Mittausmalli	17
Kaavio: 2 Lomakkeen laadinnan vaiheet.....	17

Liitteet

Liite 1 Lopullinen lomake.....	30
Liite 2 Kriminaalihuollon Espoon aluetoimiston käyttämä tilannearviolomake	31
Liite 3 Espoon kaupungin sosiaalipalvelutoimistojen käyttämä arviointilomake	32
Liite 4 Ensimmäisen lomakkeen saatekirje	33
Liite 5 Ensimmäinen versio kyselylomakkeesta	34
Liite 6 Lopullisen lomakkeen saatekirje	35

Elämäntilanteen kartoituslomake

Tiedot ovat luottamuksellisia.

Tämän lomakkeen tarkoituksena on selkiyttää Sinulle itsellesi elämäntilannettasi, sekä etsiä yhdessä ratkaisua mahdollisiin ongelmiin.

Ohessa on erilaisia väittämiä. Ympyröi se vaihtoehto, joka kuvaa parhaiten tämänhetkistä tilannettasi.

Lisätietorivi voi jäädä täyttämättä tai voit kirjoittaa yhdessä työntekijän kanssa selventäviä asioita.

Nimi:

Päivämäärä:

Miten väittämä kuvaa parhaiten tämänhetkistä tilannettasi?

1 = Ei lainkaan   2 = Vähän   3 = Jonkin verran   4 = Melko paljon   5 = Täydellisesti

1. Terveyteni on hyvä. Lisätietoja:	1	2	3	4	5
2. Taloudellinen tilanteeni on riittävän hyvä. Lisätietoja:	1	2	3	4	5
3. Asumisasiani on kunnossa. Lisätietoja:	1	2	3	4	5
4. Olen tyytyväinen työ- tai opiskelutilanteeseeni. Lisätietoja:	1	2	3	4	5
5. Selviydyn arjen askareista. (Esim. siivoaminen, kauppa, asiointi) Lisätietoja:	1	2	3	4	5
6. Olen tyytyväinen ulkonäköni. Lisätietoja:	1	2	3	4	5
7. Päihteet eivät ole minulle ongelma. Lisätietoja:	1	2	3	4	5
8. Läheiseni huomauttavat toisinaan päihteiden käytöstäni. Lisätietoja:	1	2	3	4	5
9. Minulla on riittävästi ystäviä. Lisätietoja:	1	2	3	4	5
10. Pidän yhteyttä sukulaisiini ja he minuun. Lisätietoja:	1	2	3	4	5
11. Onnistun usein siinä mitä alan tehdä. Lisätietoja:	1	2	3	4	5
12. Teen itsenäisiä päätöksiä, vaikka muut olisivat eri mieltä. Lisätietoja:	1	2	3	4	5
13. Uskon, että tulevaisuudessa elämäni sujuu hyvin. Lisätietoja:	1	2	3	4	5
14. Tunnen itseni onnelliseksi. Lisätietoja:	1	2	3	4	5
15. Mielestäni lomake oli helppo täyttää. Lisätietoja:	1	2	3	4	5

Elämäntilannearvio

NIMI: _____

SOTU: _____

PVM: _____

Miten asiiasi ovat kokonaisuudessaan tällä hetkellä?

Arvioi asteikolla 1 - 10 kutakin alla olevista asioista elämässäsi juuri tällä hetkellä.

1 = asiat tuntuvat olevan erittäin huonosti, 10 = asiat tuntuvat olevan mahdollisimman hyvin.

Ympyröi kunkin elämäntilanteen kohdalta se numero, joka parhaiten kuvaa mielestäsi tämän hetkistä tilannettasi.

1 Terveystila	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2 Mieliala	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3 Työtilanne	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4 Asumistilanne	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5 Raha-asiat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6 Vapaa-ajan vietto	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7 Parisuhde	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
8 Suhteet lapsiin	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
9 Suhteet lähisukulaisiin	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
10 Suhteet ystäviin	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11 Suhteet työtovereihin	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
12 Suhde omaan itseän	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
13 Oma toimintakyky	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
14 Ulkonäkö	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Työntekijä:

Nykytilanne:

Perhesuhteet:

Asuminen:

Koulutus:

Työhistoria:

Tulot:

Menot:

Velat:

Terveys:

Päihteet:

Harrastukset ja vapaa-aika:

Palvelujen tarve:

Voimavarat ja vahvuudet:

Jatkosuunnitelma:

Oma arvio tilanteesta:

Ensimmäisen kyselylomakkeen saatekirje, joka lähetettiin kahdelle työntekijälle ja johtavalle sosiaaliohjaajalle keväällä 2009.

Hei Seija ja Mikael;

Ohessa kysymyslomake, jonka toivon auttavan teitä työssänne nuoren elämäntilanteen kartoittamisessa. Lomake on osa lopputyötäni valmistuessani Sosionomiksi Otaniemen Laureassa.

Tutkimustyöni lähtökohtana on toisaalta saada aikaan lomake, jolla voimme kartoittaa nuoren elämäntilannetta ja samalla pysäyttää nuori ajattelemaan sitä. Lähdän ajatuksesta, että oma kartoitus ja arviointi voi olla muutoksen sysäjäjänä. Lomake voi myös toimia keskustelun pohjana.

Toisaalta lomaketta voi pitää työn vaikuttavuuden kartoittajana kun lomake täytetään asiakassuhteen alussa ja oletetussa lopussa. Lomakkeelta ei silloin haeta yhteneväisyyksiä vaan eroja. Onko jollain elämän alueella tapahtunut elämänlaadun paranemista? Työn vaikuttavuutta voidaan tällöin myös tilastoida. Tutkimustyöni reliabiliteetti perustuu pitkälti teidän arvioonne. Kysyttehän vielä asiakkaankin mielipidettä lomakkeesta!

Itse lomakkeeseen.

Olen yrittänyt tehdä mahdollisimman lyhyen kyselyn. Arviointi on kouluarvosanoilla, 4 = parantamisen varaa 10= maksimaalinen hyvinvointi

Anna asiakkaan ensin täyttää lomake, vastaa kysymyksiin vain jos asia on ihan epäselvä. Pyri olemaan vaikuttamatta vastauksiin, käykää ne läpi vasta kun asiakas on vastannut kaikkiin 10 kohtaan. Perustelut kohtaan voi laittaa myös kehityskohtia, mikäli aiotte, kuten toivon, täyttää lomake uudelleen asiakkuuden lopussa. Perustelut kohta voi palvella työntekijää, hänen omia huomioitaan, jotka on hyvä ilmaista myös asiakkaalle.

Henkilötiedoista nimi on vain teidän käyttöönne, en hae ikää enkä sukupuolta ainoastaan lomakkeen käyttökelpoisuutta. Vastaan mieluusti kysymyksiin, laittanet ne sähköpostilla.

tuija.luhtalampi@laurea.fi

Terveisin

Tuija Luhtalampi

Elämäntilanteen kartoituslomake

Nimi

pvm

Kun vastaat seuraaviin kysymyksiin mieti, miltä sinusta tuntuu kaiken kaikkiaan.

Ohessa on annettu kouluarvosanoilla 4-10 eri vaihtoehtoja.

Valitse numero 4 silloin, kun asiat ovat sinusta erittäin huonosti.

Numero 10 tarkoittaa, että asiat eivät voisi olla paremmin.

Lisätiedot eivät ole pakollisia.

Voit kirjoittaa myös yhdessä työntekijän kanssa mielipidettäsi selventäviä asioita.

Ympyröi se vaihtoehto, joka kuvaa parhaiten tämänhetkistä tilannettasi.

1. Terveystila lisätietoja	4	5	6	7	8	9	10
2. Työtilanne tai opiskelutilanne lisätietoja	4	5	6	7	8	9	10
3. Asuminen lisätietoja	4	5	6	7	8	9	10
4. Raha-asiat lisätietoja	4	5	6	7	8	9	10
5. Oma toimintakyky lisätietoja	4	5	6	7	8	9	10
6. Ulkonäkö lisätietoja	4	5	6	7	8	9	10
7. Mieliala lisätietoja	4	5	6	7	8	9	10
8. Suhteet ystäviin ja sukulaisiin lisätietoja	4	5	6	7	8	9	10
9. Suhde päihteisiin (viina+huumeet) lisätietoja	4	5	6	7	8	9	10
10. Usko tulevaisuuteen lisätietoja	4	5	6	7	8	9	10

Hei,

Olen sosionomi AMK opiskelija Otaniemen Laureasta. Olen valinnut opinnäytetyöni aiheeksi elämänhallinnan kartoituslomakkeen **18-24-vuotiaille** muutossosiaalityön asiakkaille.

Lopputyöni ei ole vielä hyväksytty Laureassa, mutta pyynnöstä annan jo nyt lomakkeen Espoon kaupungin käyttöön. Espoon kaupunki omistaa oikeudet tarvittaessa muuttaa lomaketta sekä käyttää sitä parhaaksi katsomallaan tavalla.

Lomaketta voidaan käyttää muutossosiaalityön vaikuttavuuden kartoittajana, kun lomake täytetään asiakkuuden alussa ja oletetussa lopussa. Vastauksia vertaillaessa voidaan todeta onko asiakkaan mielestä jollakin elämänalueella tapahtunut muutosta. Näin konkretisoidaan asiakkaalle tilannetta ennen ja jälkeen sekä voidaan tarvittaessa saada vaikeasti mitattavaa subjektiivista tuntemusta tilastoitavaan muotoon.

Tätä lomaketta voidaan käyttää myös niin, että työntekijä auttaa täyttämässä / täyttää lomakkeen keskustelun aikana.

Kysymysten teoreettisena taustana ovat Juha Siitosen sekä Jari Räsänen voimaantumisteoriat, joita tarkastelen lähemmin lopputyössäni.

Seuraavassa on lyhyesti esitelty perusteluita kysymyksiin, miksi kukin kysymys on tuotu esille.

Osio 1. Terveysteni on hyvä. Kysymyksellä kartoitetaan henkilön subjektiivista tuntemusta yleisestä terveydentilastaan. Sairastuminen vie fyysisiä ja henkisiä voimia, ja se voi olla voimaantumisen esteenä. Samalla kysymyksellä voidaan kartoittaa tarve verkostoitumiseen terveydenhoidon kanssa sekä osataan opastaa asiakas hoidon piiriin. (Espoonlahden sosiaalipalvelutoimistolla on käytettävissään terveydenhoitaja ainakin vuoden 2009 loppuun, joten jo yhdellä kysymyksellä voidaan kartoittaa tarvitaanko asiointia terveydenhoitajalle.)

Osio 2. Taloudellinen tilanteeni on riittävän hyvä. Alkukartoituksessa sosiaalitoimiston asiakas ei koe taloudellista tilannettaan hyvänä, miksipä hän muuten olisi asiakkaana. Kun lomake toistetaan asiakkuuden lopussa, voidaan kartoittaa, onko tapahtunut muutosta talouden hallinnassa.

Osio 3. Asumisasiani on kunnossa. Itsenäinen asuminen on tärkeä osa nuoren aikuistumista. Asumisasiat liittyvät ihmisen perusturvaan ja sosiaaliseen ympäristöön, jonka vaikutuspiirin alaisena ihminen on. Itsenäinen asuminen on myös yksilöä voimaannuttavaa.

osio 4. Olen tyytyväinen työ- ja opiskelutilanteeseeni. Työn tai opiskelun myötä ihminen kiinnittyy ja liittyy ympäröivään kontekstiin. Työttömyys on suurin yksittäinen syrjäytymistä edistävä tekijä.

Osio 5. Selviydyn arjen askareista. Kysymys kartoittaa toimintakykyä. Voimattomalle ihmiselle arjen askareista suoriutuminen voi olla ylivoimaista.

Osio 6. Olen tyytyväinen ulkonäköni. Tämä kysymys saattaa aiheuttaa eniten kysymyksiä. Kysymyksellä kartoitetaan kykyuskomuksiin kuuluvaa minäkäsitystä sekä käsitystä omasta identiteetistä. Monien tutkijoiden mukaan, voidakseen olla voimaantunut, ihmisellä täytyy olla selvä identiteetti. **Ulkonäkökysymykset ovat nuorille aikuisille tärkeitä itsearvostuksen mittareita.** Oma käsitys omasta ulkonäöstä voi olla kovinkin epärealistinen. Mikäli itsearvostus on kovin olematon, ei ihminen ole myöskään yleensä ole järin tyytyväinen ulkonäkönsä.

Osio 7-8. En käytä lainkaan päihteitä. Läheiseni ei ole koskaan huomauttanut minulle päihteiden käytöstä. Päihteiden käytöllä on todettu olevan yhteyttä nuorten syrjäytymiseen. Päihdeongelma on este työllistymiselle sekä koulutukseen hakeutumiselle. Näillä kysymyksillä alustavasti kartoitetaan onko tulevilla asiakkailla mahdollisesti päihdeongelmaa. Mikäli tähän vastataan asteikolla "jonkin verran - kuvaa minua täydellisesti" on hyvä jo heti alkuun tarttua aiheeseen ja kartoittaa aluetta tarkemmalla kysymyksillä (esim. Audit testi).

Osio 9. Minulla on riittävästi ystäviä. Kysymys kartoittaa kontekstiuskomuksia, sillä halutaan kartoittaa onko asiakkaalla riittävästi sosiaalisia suhteita. Syrjäytyminen on luopumista lojaalisuudesta, se on toisten hylkäämistä vaaran tai riitojen uhatessa.

Osio 10. Olen tyytyväinen sukulaissuhteisiini. Nuoruuden kehitysvaiheen eräs tarkoitus on uskollisuuden kehittyminen. Kyky säilyttää läheiset suhteet vääjäämättömien arvokonfliktien jälkeen. Sukulaisuussuhteiden pysyvyys kertoo perheen ilmapiiristä ja siitä kuinka hyväksyvästä suku on kokenut nuoren.

Osio 11. Onnistun usein siinä mitä alan tehdä. Kysymys liittyy voimaantumisprosessin emootioihin sekä kykyuskomuksiin.

Osio 12. Teen itsenäisiä päätöksiä, vaikka muut olisivat eri mieltä. Kysymyksellä halutaan vastausta päämääräkatteeseen kuuluvaan uskoon. Kysymys on tärkeä, sillä se identifioi nuoren jäämäkkyyttä, valmiutta valintaan, itsemääräämiseen ja vapaaehtoisuuteen.

Osiot 13- 14. Uskon tulevaisuuteen. Kysymys liittyy henkilökohtaiseen päämäärän asettamiseen sekä haluun osallistua siihen. Kysymyksellä kartoitetaan myös emootioihin kuuluva kategoriaa mitaten nuoren toiveikkuutta ja positiivisuutta.

Osiot 15. Mielestäni lomake oli helppo täyttää. Omalla sivullaan erillään irrotettavana antaa palautetta lomakkeen "helppolukuisuudesta".

Voimia työhön!

Tuija Luhtalampi
sosionomi opiskelija
Laurea Otaniemi